

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

Кваліфікаційна робота
магістра

ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ
ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ
В ГЕРІАТРИЧНИХ ПАНСІОНАТАХ

Виконав: магістрант 2-го курсу, групи 8.2319-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
М.С. Анісімов

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії та
управління,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
к. філос.н. Широбокова О.О.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії та управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної
філософії та управління

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Анісімову Миколі Сергійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Діагностика ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах

керівник роботи Маловічко Олена Владиславівна, к.філос.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «25» травня 2020 року № 605-с

2. Строк подання студентом роботи 8 грудня 2020 року

3. Вихідні дані до роботи Попович А. М., Сопко Р. І. Потреби людей похилого віку та планування соціальних послуг. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. Вип. 20. С. 110–113.; Житинська М.О. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування: дисертація...канд. пед. наук: 13.00.05/ Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 260 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах. 2. Визначити головні поняття дослідження: «люди похилого віку», «геріатричний пансіонат», «дозвілля», «соціальна робота», «діагностика», «ефективність». 3. Розкрити принципи та методи розробки питання. 4. Дослідити проблеми та потреби людей похилого віку. 5. Розглянути геріатричний пансіонат як суб'єкт надання соціальних послуг. 6. Проаналізувати інноваційні технології соціальної роботи з людьми похилого віку в геріатричних пансіонатах. 7. Провести діагностику процесу організації дозвілля людей похилого віку. 8. Розглянути закордонний досвід організації дозвілля людей похилого віку. 9. Визначити перспективи підвищення ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	25.05.2020	25.05.2020
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	24.06.2020	24.06.2020
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	26.09.2020	26.09.2020

7. Дата видачі завдання 25 травня 2020 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень – квітень 2020	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2020	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2020	виконано
4.	I розділ	Червень 2020	виконано
5.	II розділ	Липень – серпень 2020	виконано
6.	III розділ	Вересень – жовтень 2020	виконано
7.	Систематизація висновків	Листопад 2020	виконано
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2020	виконано

Студент _____ М.С. Анісімов

Керівник роботи _____ О.В. Маловічко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 97 сторінок, 80 позицій у списку літератури.

ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ, ГЕРІАТРИЧНИЙ ПАНСІОНАТ, ДОЗВІЛЛЯ, СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ДІАГНОСТИКА, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Мета дослідження: дослідити ефективність організації дозвілля людей похилого віку у геріатричних пансіонатах.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з людьми похилого віку в межах геріатричних пансіонатів.

Предмет дослідження: організація дозвілля людей похилого віку у геріатричних пансіонатах.

Методи дослідження: абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного, діалектичний, логічний, аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, аксіоматичний та гіпотетичний методи, аналіз документів, опис та формалізація.

Гіпотеза: ефективність організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах обумовлюється рівнем розуміння фахівцями феномену старості як тривалого природнього етапу життя, який сповнений нових можливостей та смислів. Ефективність заходів з дозвілля в геріатричних пансіонатах залежить від правильного визначення потреб похилої людини та її нових прагнень.

Висновки: 1. Геріатричний пансіонат це стаціонарна інтернатна установа, де надається тимчасове або постійне проживання громадян похилого віку, ветеранів війни і праці, осіб з інвалідністю, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування. Надаються соціальні послуги догляду, соціальної адаптації, консультування.

2. Головне завдання організації дозвілля в геріатричних пансіонатах це наповнити сірі будні підопічних яскравими емоціями, корисними навичками та активізувати потенціал людини. Усі дозвіллеві заходи варто формувати ґрунтуючись на потребах та побажаннях осіб пенсійного віку.

SUMMARY

Qualification work consists of 97 pages, 80 literature sources.

ELDER PEOPLE, GERIATRIC BOARDING HOUSES, SPARE TIME, SOCIAL WORK, DIAGNOSIS, EFFECTIVENESS

Research purpose is to study the effectiveness of spare time organization for elder people in geriatric boarding houses.

Research object is social work with the elder people within geriatric boarding houses.

Research subject is organization of spare time for elder people in geriatric boarding houses.

Research methods are abstraction, ascent from the abstract to the concrete, dialectical, logical, analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, axiomatic and hypothetical methods, document analysis, description and formalization.

Research hypothesis is that the effectiveness of spare time organization for elder people in geriatric boarding houses is determined by the level of understanding of an old age phenomenon as a long natural stage of life, which is full of new opportunities and meanings. The effectiveness of spare time activities in geriatric boarding houses depends on the correct identification of the elder people's needs and their new aspirations.

Conclusions: 1. Geriatric boarding house is an inpatient boarding school, which provides temporary or permanent accommodation for elder people, war and labor veterans, people with disabilities who need health care, household and medical services. Social services of care, social adaptation and consultancy are provided.

2. The main task of spare time organization in geriatric boarding houses is to fill the gray weekdays of the wards with bright emotions, useful skills and to activate human potential. All spare time activities should be formed according to the needs and wishes of people of retirement age.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ГЕРІАТРИЧНИХ ПАНСІОНАТАХ.....	9
1.1. Стан наукової розробки питання діагностики ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах.....	9
1.2. Головні поняття дослідження: «люди похилого віку», «дозвілля», «геріатричний пансіонат», «соціальна робота», «діагностика», «ефективність».....	19
1.3. Принципи та методи розробки питання діагностики ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах.....	29
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ГЕРІАТРИЧНИХ ПАНСІОНАТАХ.....	39
2.1. Проблеми та потреби людей похилого віку.....	39
2.2. Геріатричний пансіонат як суб'єкт надання соціальних послуг.....	52
2.3. Технології соціальної роботи з людьми похилого віку в геріатричних пансіонатах.....	61
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ГЕРІАТРИЧНИХ ПАНСІОНАТАХ.....	69
3.1. Діагностика процесу організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України.....	69
3.2. Закордонний досвід організації дозвілля людей похилого віку.....	76
3.3. Перспективи підвищення ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України.....	81
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вивчення становища організації дозвілля людей похилого віку в стінах геріатричних установ. Нині відносно стрімко збільшується група людей старше 65 річного віку. Визначена ситуація зумовлює зростання інтересу до вивчення питань пов'язаних із соціальним захистом, підтримкою та організацією життєдіяльності осіб старшої вікової категорії. Соціальні працівники спрямовують свою діяльність на виявлення вразливих і потребуючих осіб похилого віку та створення комфортних умов для проявлення ними своєї активності, задоволення інтересів, реалізації громадської позиції, тощо.

Людам похилого віку характерні проблеми біологомедичної, соціальної та побутової сфер. Більшість відноситься також до категорії «мало мобільного населення», що є найменш захищеною і вразливою верствою соціуму. Найбільш вразливі особи, які є самотніми і покинутими перебувають на повному державному утриманні в стаціонарних соціально-медичних установах, які називаються геріатричними пансіонатами. Окрім медичного та побутового обслуговування у закладах геріатричного типу вагоме місце займає питання організації дозвілля похилих людей. Дозвілеву сферу прийнято вважати одним із найважливіших напрямків самореалізації потенціалу похилої людини.

Проблемна ситуація дослідження полягає в тому, що нині організація дозвілля в геріатричних пансіонатах є частіше формальною та мало ефективною, що не приносить людям похилого віку достатньо користі та значимих результатів. У зв'язку з цим постає питання діагностики стану організації дозвілля в українських геріатричних пансіонатах та виокремлення за потреби перспектив підвищення ефективності.

Питання організації дозвілля людей похилого віку вчені вивчали неодноразово. Цією темою досліджень переймалися такі науковці як: І.І. Терещенко, Н.В. Ліфарєва, Н.Б. Галіяш, О.В. Тополь, А.М. Попович, Р. І. Сопко та інші.

І.І. Терещенко Н.В. Ліфарєва займаються вивченням соціально-психологічних проблем людей похилого віку та основних ресурсів соціальної роботи з людьми похилого віку у культурно-дозвілєвій сфері. Н.Б. Галіяш вивчає основні соціальні проблеми людей похилого віку і, зокрема, адресного та диференційованого підходу до організації роботи соціальних служб, що забезпечують їх підтримку.

О.В. Тополь займається вивченням феномена старості з точки зору соціологічного підходу. А.М. Попович, Р.І. Сопко більше уваги приділяють соціально-економічним та психологічним проблемам старіння. Л.М. Овчарова у своїх працях аналізує територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких громадян як суб'єктів соціальної роботи.

Вцілому, визначена актуальність та загальний стан наукових робіт за темою дають змогу виокремити об'єкт, предмет та завдання даного дослідження.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з людьми похилого віку в межах геріатричних пансіонатів.

Предметом дослідження є організація дозвілля людей похилого віку у геріатричних пансіонатах.

Мета – дослідити ефективність організації дозвілля людей похилого віку у геріатричних пансіонатах.

Досягнення мети потребує виконання ряду завдань:

- дослідити стан наукової розробки питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах;
- визначити головні поняття дослідження: «люди похилого віку», «геріатричний пансіонат», «дозвілля», «соціальна робота», «діагностика», «ефективність»;
- розкрити принципи та методи розробки питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах;
- дослідити проблеми та потреби людей похилого віку;

- розглянути геріатричний пансіонат як суб'єкт надання соціальних послуг;
- проаналізувати інноваційні технології соціальної роботи з людьми похилого віку в геріатричних пансіонатах;
- провести діагностику процесу організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України;
- розглянути закордонний досвід організації дозвілля людей похилого віку
- визначити перспективи підвищення ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України.

Гіпотеза. Ефективність організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах обумовлюється рівнем розуміння фахівцями феномену старості як тривалого природнього етапу життя, який сповнений нових можливостей та смислів. Ефективність заходів з дозвілля в геріатричних пансіонатах залежить від правильного визначення потреб похилої людини та її нових прагнень.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ГЕРІАТРИЧНИХ ПАНСІОНАТАХ

1.1. Стан наукової розробки питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах

Проблеми людей похилого віку неодноразово ставали в центрі уваги багатьох дослідників та науковців. Сам феномен старіння, його особливості та характеристики розглядаються тривалий час у наукового співтоваристві. У нашому дослідженні доцільним є вивчення наукових праць за даною тематикою, оскільки розуміння самого явища старості та проблем з котрими стикаються похилі люди підвищить рівень осмислення ефективності організації як побуту так і дозвілля осіб похилого віку в сучасних геріатричних пансіонатах.

В.М. Терець присвятила питанням депопуляції та старіння населення частину своїх наукових статей. Вона розглядає сучасні особливості депопуляції та старіння населення в Україні на тлі ситуації в інших європейських країнах. Аналізує виклики, породжувані депопуляцією, та соціально-економічні наслідки поглиблення старіння населення: вплив на обсяг та якість сукупної робочої сили, демографічне навантаження на працездатний контингент, інші соціально-економічні параметри та на можливості забезпечення сталого економічного розвитку країни на довгострокову перспективу.

За твердженням вченої особливості перебігу процесу старіння населення в Україні визначаються специфікою співвідношення між динамікою народжуваності й смертності у нашій країні у період її незалежності. Іншими словами, тривале падіння народжуваності у 1990-тих поєднувалось із підвищенням смертності. Також, масштаби й інтенсивність депопуляції, рівень постаріння населення в Україні характеризується значними територіальними

відмінностями, зокрема, показники значно вищі у сільській місцевості. Депопуляційні тенденції та старіння населення породжують певні демографічні труднощі: скорочення чисельності й частки працездатних осіб у населенні; підвищення соціальних видатків на утримання осіб похилого віку. Прогресуюче старіння та нереальність подолання депопуляційних тенденцій в Україні принаймні на середньострокову перспективу диктують необхідність зосередження зусиль на вирішенні проблем пристосування соціальної системи й економічного розвитку до потреб старіючого населення та пошуку шляхів поліпшення якісних параметрів населення й сукупної робочої сили [64].

О. Горецька у власному навчальному посібнику «Геронтопсихологія» висвітлює актуальні проблеми психології людини похилого віку. Нею проаналізовано сучасний стан геронтопсихології в системі наук; визначено психофізіологічні особливості людей похилого віку; розглянуто соціально-психологічні проблеми осіб літнього віку, зміст та методи соціально-психологічної роботи з цією віковою категорією.

За визначенням О. Горецької старість це заключна епоха в житті людини, пов'язана з обмеженням життєдіяльності організму, зниженням адаптаційних можливостей, припиненням або обмеженням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, способу життя та спілкування, а також виникненням різних ускладнень як у соціально-побутовій, так і в психологічній адаптації до нових умов життя. Процес старіння впливає на зміни майже в усіх сферах існування людини, а найбільше у психічному аспекті. Люди похилого віку мають інші пріоритети та акценти у повсякденному житті. Вони більш концентруються на минулому, не мають бачення майбутнього, тривалої перспективи. Усі їх помисли навколо скінчення власного життя, обов'язку щодо передачі власного досвіду юним покоління, суб'єктивного переживання подій минулого, критичної переоцінки попервах прийнятих цінностей, активізації страху самотності та смерті, відсутності навичок позитивного мислення. Науковиця зазначає, що поведінка людини похилого віку визначається не стільки об'єктивними моментами ситуації, скільки формою і

характером їх суб'єктивного сприйняття та переживання. Якщо літня людина не відшукає нових можливостей для використання власних сил, то здійснюватиметься поступове звуження круга її життєвих інтересів, зосередження на внутрішньому світі. У похилої людини проявляється зниження здатності до спілкування, невдоволеність оточуючими та світом.

О.В. Позняк та П.Є. Шевчук у своїй спільній роботі досліджували демографічні перспективи України до 2060 року, уточнили прогнозні гіпотези відносно народжуваності та смертності. Автори також розробляли методичні підходи до прогнозування міграційних процесів та гіпотези їх майбутнього розвитку. Окремо у їх працях здійснено аналіз майбутньої динаміки міграційних показників. За визначенням науковців, чисельність населення України протягом наступних 40-50 років, найімовірніше, скоротиться. Незначне зростання є можливим лише за збігу найсприятливіших варіантів за всіма основними компонентами руху населення. Частка осіб у віці старше 60 років зростає, що посилює відповідні вимоги до реформування сфери охорони здоров'я. Найбільш гострими питанням на перспективу є перепис населення, бо поточна оцінка чисельності та статевовікової структури населення країни може не відповідати реальній ситуації [50].

Зважаючи на неоптимістичні висновки попередніх науковців, необхідним є вдосконалення систем соціального захисту людей похилого віку. Задля цього нагальним питанням є дослідження теоретичних напрацювань попередніх років у цій сфері.

І.І Терещенко вивчаючи особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в сучасних українських реаліях, зосереджує свою увагу на основних економічних, соціальних та психологічних проблемах з котрими зіштовхуються похилі люди. Також автор зосереджується на концептуальних принципах, напрямках та особливостях соціальної роботи з людьми похилого віку, розкривая зміст різновидів соціальної допомоги для даної категорії громадян. І.І. Терещенко актуалізує питання створення нових форм обслуговування та удосконалення системи соціального захисту людей похилого

віку. За словами науковця, тенденція зростання чисельності літніх людей в Україні вимагає корінних змін соціальної політики особливо зараз, в умовах переходу до ринкової економіки. В організації соціальної роботи з літніми людьми необхідно враховувати всю специфіку їх соціального статусу, їх потреби, біологічні і соціальні можливості. Соціальна робота має бути направлена на підтримку, допомогу, захист, супровід та піклування про людей похилого віку [65].

Н.В. Ліфарєва вивчає проблеми демографічного старіння суспільства, соціально-психологічні проблеми людей похилого віку та ресурси соціальної роботи з людьми похилого віку у культурно-дозвіллевій сфері на прикладі діяльності Університету третього віку. За твердженням вченої, нині відбувається постійне зростання кількості літніх людей та їх частки у населенні світу. Захист прав та законних інтересів людей похилого віку, підтримка їх соціального статусу та забезпечення активного довголіття мають бути невід'ємною складовою державної соціальної політики України. В останні роки набуває актуальності застосування у системі соціального обслуговування нових технологій соціально-культурної роботи з людьми похилого віку. Зразком такої технології, на думку Н. В. Ліфарєвої, є організація культурно-дозвіллевої діяльності літніх людей в Університеті третього віку. Основна ідея концепції активізації особистості у період геронтогенезу – кожна людина володіє внутрішньою особистою активністю, стремлінням до росту, прогресу, повної реалізації своїх внутрішніх потенцій, а тому потрібно створити необхідні, найбільш підходящі умови для саморозвитку і самореалізації. Соціально-педагогічна підтримка людей похилого віку розглядається як їх активізація, спонукання їх до активних форм життєдіяльності, що змінює ставлення до свого життя на активне, наповнює його значимістю і сенсом. Тобто такі функції культурно-дозвіллевої діяльності, як розвивальна, інформаційно-просвітницька, комунікативна, культурно-творча, рекреаційно-оздоровча, зберігають свою актуальність у змісті культурно-дозвіллевих програм для людей похилого віку. У дослідженнях, які проводилися на базі

Університету третього віку у Дніпропетровському університеті імені Альфреда Нобеля, встановлено, що для активізації людей похилого віку необхідно включати їх у всі сфери життєдіяльності, що забезпечує збереження та розвиток їх трудової, суспільної, культурно-дозвільної, комунікативної, пізнавальної та особистісної активності. Емпіричні дослідження довели, що активізація людей похилого віку у культурно-дозвільній діяльності допомагає їх позитивному пристосуванню до нової життєвої ситуації. Ця діяльність, на думку Н. В. Ліфарєвої, впливає на збереження активності, яка приводить до розвитку нових соціальних контактів, творчості, інтелектуальних здібностей і інтересів, поліпшує психологічний стан та самопочуття – взагалі, до підвищення задоволення від життя. Тобто успішне пристосування до старості непрацюючих пенсіонерів та задоволення від життя належать тим людям похилого віку, які проявляють активність у культурно-дозвільній діяльності [33].

Демографічну ситуацію в Україні вивчає О.А. Палієнко. Науковцем здійснено спробу аналізу реального стану сучасної демографічної ситуації в Україні з урахуванням потреби поліпшення стану життя населення країни та порівняння демографічної ситуації України з країнами ЄС. Також були запропоновані можливі шляхи вирішення демографічної кризи. Наприклад, з метою поліпшення демографічної ситуації в державі необхідно спрямувати соціально-економічну політику на розв'язання найгостріших проблем: стимулювання народжуваності, підвищення медичного обслуговування, посилення охорони та оплати праці, поліпшення побутових умов і впровадження здорового способу життя, створення широкої мережі державних та недержавних служб соціальної допомоги. Державі необхідно робити акценти не на кількісних, а на якісних параметрах демографічного відтворення. Необхідно сконцентрувати зусилля на вирішенні поточних і стратегічних завдань – економічному забезпеченні відтворення населення, належному соціальному захисту сімей з дітьми та осіб похилого віку, поліпшенні екологічної ситуації, зниженні виробничого та побутового травматизму, популяризації здорового способу життя, забезпеченні доступності якісної

медичної допомоги та освіти, що, зрештою, стане вагомим підґрунтям для переходу до сучасного режиму відтворення населення і підвищення тривалості повноцінного активного його життя [46].

Основні напрямки соціальної роботи з самотніми громадянами у центрах соціального обслуговування у своїх роботах досліджує Л.М. Овчарова. Вона пропонує соціальним службам рекомендації для покращення: соціальний захист населення повинен бути одним з головних напрямків реальної державної політики; необхідно продовжувати роботу щодо вдосконалення законодавчо-нормативної бази, запровадити стандарти щодо організації соціального обслуговування населення, використовуючи для цього науковий потенціал країни і зарубіжний досвід; створити базу даних по групам населення, які потребують підтримки, яка б відповідала реальній структурі суспільства, як основу для ефективної системи соціального захисту населення; фінансування центрів соціального обслуговування, як державних установ, націлених на захист населення, має бути гарантованим і достатнім, проводиться за рахунок бюджету; за допомогою волонтерських організацій, благодійних фондів, церковних організацій створити опікунські ради, які надають допомогу територіальним центрам і контролюють дотримання прав літніх людей в соціальному закладі. 6. Враховувати побажання клієнтів в організації діяльності Центру, для чого проводити вивчення їх потреб та побажань; при плануванні геріатричних програм основна увага повинна приділятися всім аспектам профілактики; при задоволенні складних медичних і соціальних потреб осіб похилого віку необхідно дотримуватися комплексного підходу; геріатричний служби повинні орієнтуватися на сім'ю і суспільство; в основі створюваних служб повинні лежати принципи інтеграції і координації [43].

Монографія «Населення України. Імперативи демографічного старіння» присвячена висвітленню низки актуальних питань, що стосуються глобального процесу демографічного старіння: еволюції уявлень про феномен старіння, новітніх особливостей перебігу цього процесу та його перспектив, специфіки способу життя та соціально-економічного становища літніх осіб, викликів для

соціального й економічного розвитку, що їх зумовлює демографічне старіння. У роботі представлено результати дослідження стану здоров'я, соціально-економічного становища та якості життя літніх осіб в Україні, реалізації їх трудового потенціалу, проблем між поколінної взаємодії та соціальної інтеграції літніх тощо. У першому розділі монографії відображено результати аналізу сучасних наукових уявлень про феномен старіння, охарактеризовано динаміку та диференціацію рівня постаріння населення в Україні за комплексом його індикаторів, розкрито виклики, які породжує старіння населення, зокрема, наслідки для пенсійної системи, ринку праці та системи освіти, імперативи щодо розвитку інших ланок соціальної інфраструктури, а також нові вимоги до функціонування інституту сім'ї та підтримання між поколінної солідарності у суспільстві. Другий розділ монографії присвячений характеристиці структури літнього контингенту населення й оцінці соціально-економічних умов та інших параметрів якості життя осіб поважного віку в Україні. Значну увагу в 3 розділі приділено оцінці ступеня адаптації економіки та соціальної сфери до нових демографічних умов. У монографії проаналізовано наявну законодавчу базу та загальні принципи формування і реалізації політики щодо літніх осіб в Україні. Розвинуто й доповнено концептуальні засади та визначено пріоритетні напрями реалізації цієї політики відповідно до тих змін та імперативів, які «диктує» поглиблення процесу старіння населення

Потреби, цінності та взаємодію з органами влади людей поважного віку в Україні досліджує В.П. Кіпень. Науковець аналізує способи взаємодії людей поважного віку з органами місцевої влади в п'яти містах України, стан, орієнтації та соціальний активізм людей поважного віку. Вчений характеризує самопочуття, потреби, цінності цієї категорії та пропонує рекомендації по вдосконаленню політики.

М.О. Житинська у власній дисертації вивчає складові та особливості життєдіяльності людей похилого віку; розробляє та обґрунтовує структурно-функціональну модель і соціально-педагогічні умови соціально-педагогічної

підтримки життєдіяльності людей похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування. Вченою розроблено комплексну програму «Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності людей похилого віку», навчально-методичне забезпечення – серія методичних рекомендацій для фахівців територіального центру соціального обслуговування та слухачів Університету третього віку з «Основ психології», «Основ здоров'я», «Основ комп'ютерної грамотності». Також, на думку М.О. Житинської, зі зміною соціального статусу страждає і взаємозв'язок людини із соціальним середовищем, зменшуються соціальні контакти, людина відчуває нестачу спілкування, страждає від самотності та часто ізолюється від соціуму, стає пасивною. Особливістю життєдіяльності осіб похилого віку є поступове припинення професійної діяльності. Така діяльність для людини похилого віку втрачає провідне значення і як наслідок виникає потреба пошуку нового змісту життя [16].

Вчена Р.І. Сопко в одній із своїх статей представляє результати соціологічного дослідження «Реалізація потреб людей похилого віку. Вивчення думки людей похилого віку та членів їхніх сімей». Було проаналізовано потреби та проблеми життєдіяльності людей похилого віку, а також думку членів сімей, які здійснюють догляд за ними.

А.Г. Мокряк вивчає особливості соціалізації людей похилого віку в умовах інформаційного суспільства. У роботі обґрунтовується необхідність розробки нових соціально-педагогічних технологій ефективною соціалізації представників третього віку. Вчений визначає, що потреби літніх людей в соціально-педагогічній підтримці повною мірою не усвідомлюються, а можливості соціально-педагогічних технологій у задоволенні соціокультурних потреб літніх людей використовують недостатньо.

О.В. Тополь у своїх роботах проводить аналіз феномена старості з точки зору соціологічного підходу в контексті дослідження зарубіжної і вітчизняної літератури. Надає визначення даного феномена як складного соціального явища, що породжує багато проблем. Ставлення суспільства до старіння

певною мірою впливає на здібність літніх людей оперативно адаптуватися до старості. Прагнення до індивідуального і суспільного розвитку, дозволить наповнити життя літньої людини новим змістом, зробити його привабливим, і в кінцевому результаті сприятиме створенню спокійної і доброзичливої цивілізації [67].

Р. І. Сопко вивчає потреби людей похилого віку. Вченою проаналізовано соціологічні підходи до визначення цих потреб. Необхідна розробка простого, зручного у застосуванні міждисциплінарного методу оцінки потреб. Проте це складний, трудомісткий і тривалий у часі процес, реалізація якого з боку клієнтів передбачає їх доступ до незалежного консультування та інформації, усвідомлення необхідності всесторонньої оцінки їх потреб, а з боку фахівців – роз'яснювальної роботи та уміння проводити оцінювання.

Д.П. Дзюбій вивчає фактори підвищення ефективності соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах геріатричних пансіонатів. Завданням соціальної роботи з літніми людьми науковець визначає організацію довготривалого догляду, надання цим людям можливостей реалізовувати свої здібності, брати участь у громадській діяльності, сприяння адаптації особистості до нових умов, пошук не задіяних на попередніх етапах життєвого шляху ресурсів тощо. Серед основних напрямів організації соціальної роботи з людьми похилого віку: діагностичний напрям, напрям медико-соціальної роботи, напрям організації роботи, спрямованої на підтримку та покращення психологічного стану літньої людини, напрям залучення до громадської зайнятості та напрям організації дозвіллевої діяльності.

А.М. Попович та Р.І. Сопко у спільних працях з вивчення потреб людей похилого віку та планування соціальних послуг значну увагу приділяли структурі планування послуг, яка поєднує оцінку потреб, розробку переліку (пакету) послуг та індивідуальний підхід до задоволення потреб клієнтів. Ефективний соціальний захист — це не лише гарантовані державою соціальні виплати, а насамперед розвинена мережа соціальних послуг, які надаються з урахуванням особливостей і потреб різних категорій клієнтів. Щоби бути

здатною до подолання соціальних ризиків система соціальних послуг повинна швидко й адекватно реагувати на попит і зміни у потребах людей. Це вимагає нових підходів, диверсифікації ресурсів, розширення спектра надавачів послуг.

Т.І. Коленіченко досліджує основні програми допомоги людям похилого віку. Окремо вчена вивчає специфіку адаптаційного процесу в умовах геріатричного пансіонату і форми роботи, які не несуть великої психологічної напруги, а дають можливість відпочити на заняттях, сприяють формуванню нових життєвих стереотипів, зменшенню тривоги і, врешті-решт, допомагають людині похилого віку відчувати себе повноцінним членом суспільства.

Р.Я. Яковишин в одній із своїх статей розглядає структурні елементи соціальної роботи, міждисциплінарний підхід до розв'язання проблем, які виникають у клієнта. Професія соціального працівника та його вчинкова діяльність спрямована на соціальну діяльність, об'єктивно необхідну для функціонування державних і громадських систем соціальної допомоги різним категоріям населення. Соціальні працівники використовують свої знання і вміння для соціального обслуговування індивідів, сімей, груп, общин, організацій, суспільства в цілому. Предметно-інструментальна основа його професійної діяльності включає професійні знання та досвід. Фахівцю із соціальної роботи необхідно мати уяву про теорію і методіку роботи з окремими клієнтами і групою; ресурси та послуги, які надаються суспільством; програми і мету соціальних служб як суб'єкта регіонального та локальних рівнів; організацію місцевої інфраструктури і розвитку служб охорони здоров'я та соціального забезпечення; основи соціально-економічної й політичної теорії; расові, етнічні та інші культурні групи в суспільстві [77].

Отже, в процесі вивчення стану наукової розробки питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах було з'ясовано, що проблеми людей похилого віку неодноразово ставали в центрі уваги багатьох дослідників та науковців. Феномен старіння, його особливості та характеристики тривалий час вивчаються у наукового співтоваристві. У нашому дослідженні ми розглянули наукові праці за тематикою старості, бо

розуміння самого явища та проблем з котрими стикаються похилі люди підвищить рівень осмислення ефективності організації для них як побуту так і дозвілля. Окремо було проаналізовано наукові роботи із вивчення системи соціального захисту людей похилого віку, участі держави в підтримці старших осіб, основних програм допомоги, визначення потреб людей похилого віку та планування соціальних послуг, тощо.

1.2. Головні поняття дослідження: «люди похилого віку», «геріатричний пансіонат», «дозвілля», «соціальна робота», «діагностика», «ефективність»

У даному науковому дослідженні головними термінами є: «люди похилого віку», «геріатричний пансіонат», «дозвілля», «соціальна робота», «діагностика», «ефективність».

Центральним поняттям роботи є «люди похилого віку». Чітке визначення цієї дефініції необхідне для повноцінного вивчення теми, окреслення рамок та формулювання ключових характеристик зазначеної категорії клієнтів. Визначення віку, з якого особа може вважатися особою похилого віку за останні 50 років змінюється із великою швидкістю. Вчені досі сперечаються відносно часу, коли можна вважати особу людиною похилого віку. Одні науковці стверджують, що похилий вік починається з виходом особи на пенсію, досягненням пенсійного віку. Інші стверджують, що похилий вік визначається як певний внутрішній, душевний стан людини. За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, до категорії людей похилого віку належать особи віком старше 60 років. Відповідно до вікової класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я: 25-44 років – молодий вік; 44-60 років – середній вік; 60-75 років – похилий вік; 75-90 років – старечий вік; 90 років – довгожителі [7].

Люди похилого віку є неоднорідною групою. У геронтології існує думка, що фізіологічні та психологічні риси осіб старшого віку суттєво змінюються

протягом кожних п'яти років. Іншими словами, люди у віці від 60 до 65 років мають потреби відмінні від осіб 65-70 років [7].

У країнах Заходу є свої відмінності між визначенням похилих людей та людей пенсійного віку, їх характеристик. Однак варто зазначити, що люди там стають непрацездатними особами у доволі поважному віці. Наприклад, в США людина в 62 роки може подавати на соціальне забезпечення при виході на пенсію, у 65 отримує право на медичне обслуговування за державною програмою для літніх. При досягненні 67-річного віку, може йти на пенсію та отримувати допомогу по соціальному забезпеченню, а якщо працюватиме до 70 років, то потім отримуватиме додаткові пенсійні відсотки. Більшість літніх американців намагаються якомога довше вести активний спосіб життя і тому в будинках догляду переважну частину (54%) становлять люди віком за 85 років. В Італії у 2000 р. частка людей віком після 60 років становила 24,1%, і, за соціологічними прогнозами, до 2050 р. цей показник зросте до 42,3%. В цій країні до осіб перед похилого віку відносяться особи віком від 55 до 64 років, а особами похилого віку вважаються ті, які досягнули віку 65. В Німеччині кількість людей старших 65 років становить п'яту частину загального населення країни. Експерти стверджують, що через 10-15 років люди віком старше 65 років будуть становити 50% всього населення країни. Німці йдуть на пенсію у віці 67 років і мають досить активне дозвілля – відвідують концерти, музеї, подорожують. У Польщі кількість будинків для літніх людей зростає, що пов'язано зі стрімким старінням населення. За оцінками демографів, через 20 років пенсіонери становитимуть третину населення країни. В Польщі люди віком понад 65 років становлять 13,5% населення. У країні вік виходу на пенсію для жінок в 60, а чоловіків – 65.

В Україні громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років по 31 грудня 2017 року. Починаючи з 1

січня 2018 року право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності страхового стажу:

- з 1 січня 2018 року по 31 грудня 2018 року - не менше 25 років;
- з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року - не менше 26 років;
- з 1 січня 2020 року по 31 грудня 2020 року - не менше 27 років;
- з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2021 року - не менше 28 років;
- з 1 січня 2022 року по 31 грудня 2022 року - не менше 29 років;
- з 1 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року - не менше 30 років;
- з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2024 року - не менше 31 року;
- з 1 січня 2025 року по 31 грудня 2025 року - не менше 32 років;
- з 1 січня 2026 року по 31 грудня 2026 року - не менше 33 років;
- з 1 січня 2027 року по 31 грудня 2027 року - не менше 34 років;
- починаючи з 1 січня 2028 року - не менше 35 років.

Також похилими людьми законодавчо визначають й особи, яким до досягнення вищезазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [55].

Як і в більшості країн Європи в Україні для осіб похилого віку, що потребують сторонньої допомоги, функціонують спеціальні стаціонарні установи – геріатричні пансіонати.

Геріатричний пансіонат є стаціонарною соціально-медичною установою загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування. У пансіонаті гарантують створення належних умов для проживання, соціально-побутового обслуговування, надання медичної допомоги та здійснення заходів соціальної реабілітації громадянам похилого віку та особам з інвалідністю. Мешканці таких установ обов'язково забезпечуються:

- житлом, одягом, взуттям, постільною білизною, м'яким і твердим інвентарем та столовим посудом;

- раціональним чотириразовим харчуванням, у тому числі і дієтичним, з урахуванням віку і стану здоров'я осіб, які проживають в Пансіонаті, у межах натуральних норм харчування;

- цілодобовим медичним обслуговуванням, консультативною допомогою, стаціонарним лікуванням на базі закріплених лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я;

- необхідним обладнанням: слуховими апаратами, окулярами, протезно-ортопедичними виробами, зубним протезуванням, спеціальними засобами пересування;

- комунально-побутовим обслуговуванням;

- комплексом реабілітаційних послуг відповідно до індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю.

- організацією, культурно-масової та оздоровчо-спортивної роботи з урахуванням стану здоров'я і віку;

Для організації відповідної до потреб дозвільної діяльності людей похилого віку в геріатричних пансіонатах необхідно чітко розуміти визначенням самого терміну «дозвілля». Ю.В.Біла у своїх працях наводить розширену характеристику поняття «дозвілля» (більший акцент вчена робить на організації дозвілля із дітьми). Дозвілля це необхідна частина життя будь-якої людини. Дозвілля це і час відпочинку, і сфера розвитку здібностей, реалізації інтересів, застосування знань у новій ситуації і вільне спілкування з іншими людьми. У дітей правильна організація дозвілля сприяє формуванню культури спілкування, зміцненню сімейних зв'язків, створює умови для самореалізації і самовиховання особистості. При роботі з людьми похилого віку, раціонально організована дозвільна сфера матиме схожий позитивний ефект. Наприклад, ефективно дозвілля сприятиме підтримці комунікаційних здібностей, налагодженню нових соціальних зв'язків, напрацюванню та застосуванню практичних навичок як самообслуговування так і самореалізації.

Англійське слово дозвілля (leisure) бере свій початок з латинської мови (ligere), що означає «бути вільним». З латинської мови у французький прийшло

loisir, що означає «бути дозволеним», а в англійській є слово license, що означає «бути вільним». Всі ці слова є спорідненими, маючи на увазі вибір і відсутність примусу. У стародавній Греції слово дозвілля (schole) означало «серйозна діяльність без тиску необхідності». Іншими словами для дозвільної сфери життєдіяльності в найбільшій мірою характерна свобода особистості, яка проявляється у виборі форм, місця, часу проведення дозвілля.

Дозвілля це зона активного спілкування, яка задовольняє потреби у контактах. Такі форми дозвілля як самодіяльне об'єднання за інтересами, масові свята це сприятлива сфера для усвідомлення себе, своїх якостей, чеснот і недоліків у порівнянні з іншими. Основні характеристики дозвілля: має яскраво виражені фізіологічний, психологічний і соціальний аспекти; ґрунтується на добровільності при виборі занять і рівня активності; передбачає не регламентовану, а вільну творчу діяльність; розвиває особистість; сприяє самовираженню, самоствердженню та саморозвитку; формує потреби у свободі і незалежності; сприяє розкриттю природних талантів і придбання корисних для життя умінь і навичок; сприяє формуванню ціннісних орієнтацій; забезпечує задоволення, веселий настрій і персональне задоволення [3].

Інше не менш важливе визначення дослідження це «соціальна робота». У науковій літературі досі відсутнє повноцінне єдине визначення соціальної роботи. Найчастіше вітчизняні науковці розглядають соціальну роботу у трьох вимірах: практичному, теоретичному та освітньому. Соціальна робота як практична професійна діяльність це надання допомоги та підтримки людям, що опинилися у скрутній ситуації. Як навчальна дисципліна це професійна підготовка фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення. Як галузь наукових знань це сукупність концепцій і теорій, принципів і закономірностей, моделей та методів соціальної роботи, категоріальний апарат.

А.Й. Капська вважає, що соціальна робота є діяльністю професіоналів, громадськості та соціальних інститутів у суспільстві через формування і реалізацію соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов життєдіяльності кожної людини і родини.

Інші науковці ототожнюють соціальну роботу із наданням допомоги людині у кризових ситуаціях. Вони вважають, що ця професійна діяльність пов'язана з використанням соціологічних, психологічних, педагогічних, методів і прийомів для розв'язання індивідуальних та соціальних проблем.

Доволі часто у термінологічних словниках можна знайти трактування соціальної роботи як цілеспрямованої діяльності у суспільстві через уповноважені органи, спрямована на забезпечення належного соціального, культурного та матеріального рівня життя членів суспільства та надання допомоги різним категоріям людей.

Відомі українські вчені Л.Г. Коваль і І.Д. Зверева наголошують, що особливістю соціальної роботи є вплив на особистість із метою надання допомоги їй у самовиявленні.

Російський дослідник М.В. Фірсов розширює розуміння суті соціальної роботи, включаючи сюди як допомогу, так самопомогу і взаємодопомогу в системі соціокультурних і психосоціальних взаємин і взаємовідносин різних суб'єктів.

Один із основоположників української школи соціальної роботи І.І. Мигович наголошує, що визначення соціальної роботи має базуватися на таких стрижневих поняттях, як «соціальне» та «соціалізація». Тому через призму цих понять він стверджує, що це «професійна діяльність соціальних інститутів, державних і недержавних організацій, груп та окремих індивідів, пов'язана з наданням допомоги особам чи групам людей щодо соціалізації, якщо в них за відсутності належних умов у суспільстві або через наявність особистих вад процес соціалізації ускладнюється, призупиняється або відбувається у зворотному напрямі [35].

Соціальна робота є відносно новою практичною діяльністю й академічною дисципліною. Вона орієнтується на допомогу у розв'язанні соціальних проблем.

Фундаментальними в соціальній роботі є принципи соціальної справедливості й дотримання прав людини. У багатьох розвинутих країнах вона є однією з найпоширеніших професій.

Попри те що деякі вчені починають відлік її історії ледь не з часів дохристиянської Київської Русі, не варто ототожнювати добродійність і професійну діяльність спеціально підготовлених фахівців, які застосовують наукові, перевірені практикою моделі та підходи. З подібних міркувань не можна відносити до фахової соціальної роботи заходи із соціального захисту людей похилого віку, дітей-сиріт, інших вразливих груп, які здійснювались різними радянськими відомствами.

Як самостійний вид діяльності соціальна робота утвердилася в Україні в середині 90-х років ХХ ст. Це було спричинено масштабними змінами в суспільстві, передусім соціально-економічною кризою, а відповідно — появою вразливих груп населення, які потребували професійної допомоги, підтримки, і не лише матеріальної. Адже соціально-економічна криза супроводжувалась ідейною: руйнувалися звичні для багатьох людей ідеологічні, етичні принципи, вони опинилися наодинці з багатьма невідомими їм проблемами, що вселяло почуття невизначеності й нестабільності. Актуальні суспільні потреби обумовили відчутний інтерес до теорії і практики соціальної роботи, який постійно зростає.

Донедавна на міжнародному рівні не було універсального визначення соціальної роботи як фахової діяльності, єдиного розуміння того, які види діяльності можуть бути включені у соціальну роботу, що є її об'єктом, хто є її клієнтами, які її методи, хто такі соціальні працівники.

Соціальна робота – галузь наукових знань і професійна діяльність, спрямована на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню.

Найсуттєвіше в цьому визначенні те, що соціальна робота є наукою і практикою, заснованою на певних теоріях.

Як соціальний інститут соціальна робота орієнтована на розв'язання проблем, спричинених негативними діями або бездіяльністю таких базових соціальних інститутів, як економіка, політика, сім'я та ін. Вона є важливим елементом інституційної структури суспільства, який надає відносинам допомоги усталеності і визначеності, розширює можливості реалізації потреб індивідів і суспільства, усуває ризики суспільної дестабілізації, вносить у дії суб'єктів, що перебувають у цій сфері, узгодженість. Соціальну роботу інколи вважають інструментом реалізації соціальної політики, яка здійснюється через соціальну діагностику, соціальну корекцію, соціальну реабілітацію та інші механізми.

Останніми, але не водночас центральними термінами, що зазначені в темі дослідження є «діагностика» та «ефективність».

Діагностика це технологія дослідження соціального явища з метою розпізнавання та вивчення у ньому детермінант та наслідків відносин, які характеризують його стан та визначають тенденції розвитку. Отриманні результати діагностики зазвичай містять теоретичні висновки та практичні рекомендації, які сформовані з урахуванням наявних ресурсів та можливостей. Результати діагностики можуть слугувати основою для розробки потрібних управлінських рішень, конкретних практичних дій [26].

У соціальній роботі діагностика є технологією вивчення соціальних мотивів, причин поведінки, передумов певних станів, і в результаті визначення форм та методів роботи з окремим клієнтом [26].

Діагностика має своїм цільовим призначенням пошук та підведення тих чи інших явищ соціального буття до уже відомих класів подій, встановленої раніше моделі (типу). Тобто інакше це процедура ідентифікації стану об'єкта, що вивчається з певним переліком характеристик окремого класу чи типу соціальних явищ.

Процедура діагностики полягає у співставленні емпіричної інформації та структурованих теоретичних моделей чи типів досліджуваної соціальної реальності [62].

У роботі діагностикою прийнято вважати процес дослідження соціального явища, а точніше організації довілля в геріатричних пансіонатах, співставлення із критеріями ефективності та визначення перспектив покращення.

Визначень «ефективності» доволі багато в науковій літературі. Одні автори пов'язують сутність ефективності з тими позитивними наслідками, які виникають в залежності від вдалого співвідношення результату та затрат. Ефект розглядається як певна форма результату. Інколи ефективність ототожнюють із результативністю. Однак результативність це коли закінчення певних процесів, дій приносить якийсь результат в незалежності від його характеристики, а ефективність частіше позначає позитивний результат, що характеризує приріст прийнятних наслідків у співвідношенні із засобами їх досягнення [41, с.84].

Т.С. Морщенок та О.М. Біляк вивчаючи визначення економічної сутності поняття «ефективність», систематизували різні визначення змісту даного поняття, що пропонували різні дослідники:

- ефективність – результативність управління стосовно дій суб'єкта управління;
- ефективність – категорія, яка визначає співвідношення результату до визначеного виду витрат;
- ефективність – основна мета управління, яка визначає зв'язок з функціональністю підприємства;
- ефективність – це результативність, яку визначає загальна теорія ефективної організації діяльності;
- ефективність – це результативність певної дії, процесу, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили;

– ефективність – здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту, які визначаються як відношення ефекту, наслідків до витрат, що забезпечили цей результат;

– ефективність – комплексна оцінка кінцевих результатів використання трудових, матеріальних, інформаційних та фінансових ресурсів у виробництві товарів та наданні послуг за певний термін;

– ефективність – це співвідношення результату (ефекту) з витратами, що викликали цей ефект [41, с. 83-84].

Отже, нами було проаналізовано визначення ключових термінів дослідження. Перше поняття – «люди похилого віку». Вчені досі сперечаються відносно часу, коли можна вважати особу людиною похилого віку. Одні науковці стверджують, що похилий вік починається з виходом особи на пенсію, досягненням пенсійного віку. Інші стверджують, що похилий вік визначається як певний внутрішній, душевний стан людини. Особи з числа похилих людей та ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю, які потребують стороннього догляду можуть для постійного проживання переїхати в «геріатричний пансіонат» - стаціонарну державну соціально-медичну установу загального типу. Поняття «дозвілля» знайшло свою розширену характеристику в працях Ю.В. Білої. Дозвілля це необхідна частина життя будь-якої людини. Дозвілля це і час відпочинку, і сфера розвитку здібностей, реалізації інтересів, застосування знань у новій ситуації і вільне спілкування з іншими людьми. Останнє поняття дослідження це «соціальна робота». Соціальна робота є галуззю наукових знань і професійною діяльністю, спрямованою на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню. Діагностика це процес дослідження соціального явища, співставлення із критеріями, типами та класифікаціями, визначення перспектив покращення. Ефективністю є категорія, що позначає наслідки, які стали результатом певних соціальних процесів, дій та примножили позитив ефекту у порівнянні із застосованими ресурсами.

1.3. Принципи та методи розробки питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах

Наукове пізнання – особливий вид пізнавальної діяльності, спрямований на вироблення об'єктивних, системно організованих і обґрунтованих знань про природу, людину і суспільство. Наукове дослідження принципово відрізняється від інших видів. По-перше, воно може здійснюватися лише тими, хто отримав необхідні для ведення науково-дослідної діяльності знання і уміння. Для вираження думок використовує спеціальний-науковий стиль мовлення. По-друге, наукове дослідження орієнтоване на вивчення явищ, невідомих в буденній практиці. Користується спеціальними інструментами і дозволяє сформулювати принципово нові, обґрунтовані, системно організовані знання. Особливостями науково пізнання є: об'єктивність, розвиненість понятійного апарату, раціональність, перевіряємість, високий рівень узагальнення, універсальність, використання спеціальних способів і методів пізнавальної діяльності [75].

Кожне наукове дослідження має використовувати спеціальні методи та засоби для формування нового знання. Основою усього процесу пізнання є принципи. Це вихідні положення будь-якої теорії, вчення, науки; внутрішні переконання людини, її усталений погляд на те чи інше питання. Принцип це найабстрактніше визначення ідеї, початкова форма систематизації знань. Під принципом в науковій теорії розуміють саме абстрактне визначення ідеї, що виникла в результаті суб'єктивного вимірювання і аналізу досвіду людей.

Визначальним для дослідження є дотримання принципів детермінізму, об'єктивності, відповідності та додатковості.

Принцип детермінізму вибудовує усю логіку наукового пізнання. Принцип визначає ту ідею, що усе має свої причини та наслідки. Детермінізм виступає у формі причинності як сукупності обставин, які передують появі будь-якої події, явища чи процесу. Принцип стверджує, що кожне явище породжується певними обставинами та стає тими ж чинниками для появи нового явища – наслідку.

Принцип детермінізму акцентує увагу дослідника на вивчення усієї різноманітності наявних та об'єктивно існуючих форм взаємозв'язків подій та явищ, які мають спільні передумови виникнення але не є основою один для одного.

У дослідженні принцип детермінізму є керівним при вивченні проблем та потреб людей похилого віку, їх становища в соціумі, кризи, що вони переживають. Дослідження факторів, які формують сучасне становище похилих людей як категорії клієнтів соціальної роботи сприяє більш глибокому розумінню їх сутності та дає змогу сформулювати передбачені наслідки погіршення чи покращення ситуації.

Принцип об'єктивності також є ключовим у дослідженні. Він затверджує саму позицію науковця по відношенню до процесу пізнання. Принцип стверджує, що вчений має зберігати нейтральне положення по відношенню до предмета вивчення. На результати дослідження не мають впливати жодні симпатії чи антипатії, суб'єктивна думка чи ідеологічні переконання. Уся робота має ґрунтуватися на об'єктивних фактах, істинних знаннях, що відображають повноцінну ситуацію стосовно об'єкта вивчення та аналізують його стан із як умога більшого числа кутів зору.

Принцип об'єктивності пронизує усю роботу. Керуючись приписами даного принципу досліджувалися сучасний стан організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України та закордонний досвід.

Принцип відповідності означає наступність наукових теорій. Нові теоретичні знання бувають корисні для розвитку науки, але якщо вони не будуть співвідноситися з колишніми, то наука перестане бути цілісною.

Принцип відповідності був дотриманий при аналізі стану наукової розробки питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах. Дане дослідження є продовження та поглибленням теми, спробою поглянути на об'єкт вивчення під іншим кутом зору.

Сутність принципу додатковості полягає у відтворенні цілісності явища, що вимагає застосування в пізнанні взаємовиключних «додаткових» класів

понять. За допомогою додатковості встановлюється еквівалентність між класами понять, комплексно описують суперечливі ситуації в різних сферах пізнання.

Принцип додатковості визначає, що в ході вивчення питання ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах були додатково дослідженні інноваційні технології соціальної роботи з людьми похилого віку в геріатричних пансіонатах.

Окрім принципів, котрими керується дослідник у своєму науковому пізнанні, для вивчення тих чи інших явищ, об'єктів необхідні методи. Метод це спосіб, прийом чи операція практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вивченню конкретного завдання. Метод – це сукупність принципів побудови, форм і способів наукового пізнання. Усі методи економічного дослідження поділяються на загальнонаукові та конкретно-економічні.

Метод в найбільш загальному випадку означає засіб досягнення мети, спосіб дослідження явища, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини, відповідає на запитання: «Як пізнавати?».

Кожне наукове дослідження може відбуватись на двох рівнях: емпіричному і теоретичному. Відповідно до цих рівнів загальні методи пізнання умовно ділять на три групи: методи емпіричного дослідження (спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент); методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація); методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях (аналіз і синтез, індукція й дедукція, абстрагування, моделювання) [70, с.81].

Крім того в методології є поділ усіх методів на: філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові.

У даному науковому дослідженні провідними методами пізнання стали: абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного, діалектичний, логічний, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аксіоматичний.

Найпершим методом дослідження є абстрагування. Це прийом мислення, що передбачає відображення в людській свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності, мисленого відокремлення від їхніх другорядних властивостей і відносин та виділення загальної ознаки, що характеризує клас предметів. Процеси абстрагування в системі логічного мислення тісно пов'язані з іншими методами дослідження і передусім з аналізом і синтезом. Справжня наука можлива лише на основі абстрактного мислення, послідовних міркувань дослідника у вигляді суджень і висновків [70].

Абстрагування – це відвертання уваги в думках від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень предметів і виділення декількох сторін, що цікавлять дослідника. Абстрагування, як правило, здійснюється у два етапи. На першому етапі визначаються несуттєві властивості, зв'язки тощо, на другому – досліджуваний об'єкт замінюють іншим, більш простим, тобто спрощеною моделлю, яка зберігає головне в складному. Розрізняють такі види абстрагування: ототожнювання (утворення понять шляхом об'єднання предметів, виділених за своїми властивостями в особливий клас); ізолювання (відокремлення властивостей невід'ємно пов'язаних з предметами); конструктивізація (не береться до уваги невизначеність між реальними об'єктами); припущення можливого здійснення [6].

Метод абстрагування використовувався протягом усієї роботи. Поряд з ним нерозривно використовується метод сходження від абстрактного до конкретного.

Сходження від абстрактного до конкретного являє собою загальну форму руху наукового пізнання, закон відображення дійсності в уяві. За цим методом процес пізнання ніби розбивається на два відносно самостійні етапи. Спочатку відбувається перехід від чуттєво-конкретного, від конкретного в дійсності до його абстрактного визначення. При цьому єдиний об'єкт розчленовується, описується множиною понять і суджень, перетворюючись у сукупність зафіксованих мисленням абстракцій, однобічних визначень. Потім відбувається рух думки від абстрактних визначень (понять) об'єкта до конкретного його

уявлення. На цьому етапі ніби відновлюється вихідна цілісність об'єкта, тобто, за всією своєю багатогранністю він відтворюється у думці (думкою). Метод являє собою процес пізнання, згідно якого мислення піднімається (рухається) від конкретного в дійсності до абстрактного у думці (в голові, у мозку) і від нього – до конкретного у мисленні [38].

Фундаментальним, узагальненим методом пізнання дійсності є діалектичний метод. Об'єктивну основу його утворюють найбільш узагальнені закони розвитку матеріального світу. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності. Діалектика стає основою інтерпретації об'єкта та суб'єкта пізнання, процесу пізнання та його результатів.

Ключовим методом кожного процесу науково пізнання є аналіз та протилежний до нього – синтез.

Аналіз є методом пізнання при якому предмет умовно розкладається на окремі складові. Синтез є поєднанням окремих частин предмета в єдине ціле з метою вивчення явища чи процесу як цілісності.

Аналіз дає змогу поділити предмет на частини з метою його детального вивчення. Синтез, навпаки, є наслідком з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле.

Аналіз та синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей. Залежно від рівня пізнання об'єкта та глибини проникнення в його сутність застосовуються аналіз і синтез різного роду.

Розрізняють такі види аналізу і синтезу: прямий, або емпіричний (застосовують для акцентування окремих частин предмета); елементно-теоретичний (ґрунтується на уявленнях про причинно-наслідкові зв'язки відмінних фактів); структурно-генетичний (вилучення із складного факту таких часток, які продукують вагомий вплив на решту сторін предмета).

Емпіричний аналіз і синтез використовуються на стадії неглибокого ознайомлення з об'єктом. Здійснюється акцентування окремих частин об'єкта,

вираження його особливостей, проводяться найпростіші вимірювання, фіксація природних даних, що лежать на верху. Теоретичний, аналіз і синтез широко використовуються для дослідження сутності явища. Тут операції аналізу і синтезу базуються на деяких теоретичних міркуваннях, тобто гіпотезах і причинно-наслідкових зв'язках багатоманітних явищ. Найглибше пробратися в сутність об'єкта дає змогу структурно-генетичний аналіз і синтез. З його підпорою ведеться поглиблене дослідження причинно-наслідкових зв'язків. Цей тип аналізу і синтезу потребує дій з акцентування в складному явищі таких часток, які є ключовими і впливають на усі інакші боки предмета [70].

Поряд із аналіз і синтезом нерозривно використовуються індукція та дедукція. Індукція являє собою умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас в цілому. Як метод дослідження це процес дослідного вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень. Дедукція – умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини здійснюється на основі знання про загальні властивості всієї множини. Дедуктивним у широкому розумінні значиться будь-який вивід взагалі, у більш специфічному і найбільш поширеному розумінні – доведення або виведення думки (результату) з одного або кількох інших тверджень (посилань) на основі законів логіки, що мають достовірний характер. Змістом дедукції як методу пізнання є застосування загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ [70, с.91].

Окреме місце посів метод порівняння, що використовувався при діагностиці організації дозвілля похилих людей в геріатричних пансіонатах України та вивченні закордонного досвіду.

Порівняння – це виявлення відмінностей між об'єктами матеріального світу або знаходження в них спільного за підмогою органів чуття чи професійних приладів узагальнення – визначення загального поняття, в якому відображається головне або основне, що характеризує об'єкти певного класу. Це засіб для формулювання нових наукових понять, законів і теорій [36].

Інше визначення трактує порівняння як пізнавальну операцію, що лежить в основі умовиводів щодо схожості чи відмінності об'єктів (або ступенів розвитку одного й того ж об'єкта). За допомогою порівняння виявляють якісні й кількісні характеристики предметів. Найпростішим і важливим типом відносин, що виявляються у ході порівняння, є відносини тотожності й відмінності. При цьому порівняння має смисл лише у сукупності «однорідних» предметів, що утворюють клас. Воно є основою такого логічного прийому як аналогія і є вихідним пунктом порівняльно-історичного методу. Останній є таким, за допомогою якого шляхом порівняння виявляється загальне і особливе в історичних та інших явищах, досягається пізнання різних ступенів розвитку одного і того ж явища чи різних існуючих явищ. Цей метод дозволяє виявити і співставити рівні у розвитку явища, що вивчається, ті зміни, що відбулися, визначити тенденції розвитку.

Порівняння – це визначення подібності або відмінності між об'єктами (предметами, явищами) матеріального світу, здійснюване як за допомогою органів відчуттів, так і за допомогою спеціальних пристроїв. Внаслідок порівняння виникає те загальне, повторюване, що притаманне двом або декільком об'єктам, а це шлях до виявлення закономірностей і законів. При цьому порівнювати необхідно за найбільш важливими, суттєвими для конкретної пізнавальної задачі ознаками. При аналізі явищ і процесів у складних системах виникає потреба розглядати велику кількість факторів (ознак), серед яких важливо вміти виділяти головне за допомогою методу ранжирування та виключення другорядних факторів, які суттєво не впливають на досліджуване явище [70].

Крім того, у дослідженні також частково застосовувалися логічний, аксіоматичний та гіпотетичний методи, ідеалізація, опис та формалізація.

Опис – пізнавальна операція, що полягає у фіксуванні результатів дослідження (спостереження чи експерименту) за допомогою певних систем позначень, що прийняті у науці.

Формалізація – відображення об'єкта або явища в знаковій формі певної спеціальної мови і забезпечення можливості дослідження реальних об'єктів та їх властивостей через формальне дослідження відповідних знаків [38].

За допомогою логічного методу дослідник на основі опрацювання, критичного аналізу і формулювання своїх пропозицій розвиває існуючі теоретичні уявлення або висуває нові теоретичні припущення.

Аксиоматичний метод – це засіб побудови наукової теорії, при якому без доведення приймаються деякі твердження (аксіоми), а потім використовуються для доведення інших тверджень (теорем) за логічними правилами.

Гіпотетичний метод пізнання передбачає розробку наукової гіпотези на основі вивчення суті досліджуваного явища. Потім формулюються гіпотези, складається розрахункова схема алгоритму (моделі), здійснюється її вивчення, аналіз і розробка теоретичних положень [38].

У роботі був застосований і емпіричний метод – аналіз документів.

Аналіз документів це сукупність прийомів та процедур, які застосовуються для отримання емпіричної інформації з документальних джерел: статутних документів організацій, законодавчих актів, повідомлень у соціальних мережах, тощо.

Основа методу аналізу документів це розуміння дослідником документу як носія інформації про явища матеріального і духовного життя суспільства. Аналіз документів дає можливість охарактеризувати соціальні процеси, виявити тенденції та спрогнозувати їхній подальший розвиток [39].

Отже, керівними принципами роботи є детермінізм, об'єктивність, відповідність та додатковість. Окрім принципів, котрими керується дослідник у своєму науковому пізнанні, для вивчення тих чи інших явищ, об'єктів необхідні методи. У науковому дослідженні провідними методами пізнання стали: абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного, діалектичний, логічний, аналіз, синтез, індукція, дедукція. Окреме місце посів метод порівняння, що використовувався при діагностиці організації дозвілля похилих людей в геріатричних пансіонатах України та вивченні закордонного досвіду.

Крім того, у дослідженні також частково застосовувалися логічний, аксіоматичний та гіпотетичний методи, ідеалізація, опис та формалізація.

Таким чином, дослідження методологічних основ дають змогу стверджувати, що проблеми людей похилого віку неодноразово ставали в центрі уваги багатьох дослідників та науковців. Сам феномен старіння, його особливості та характеристики розглядаються тривалий час у наукового співтоваристві. У нашому дослідженні є вивчення наукових праць за даною тематикою, оскільки розуміння самого явища старості та проблем з котрими стикаються похилі люди підвищить рівень осмислення ефективності організації як побуту так і дозвілля осіб похилого віку в сучасних геріатричних пансіонатах. Окремо було проаналізовано наукові роботи із вивчення системи соціального захисту людей похилого віку, участі держави в підтримці старших осіб, основних програм допомоги, визначення потреб людей похилого віку та планування соціальних послуг, тощо.

Було проаналізовано визначення ключових термінів дослідження. Перше поняття – «люди похилого віку». Вчені досі сперечаються відносно часу, коли можна вважати особу людиною похилого віку. Одні науковці стверджують, що похилий вік починається з виходом особи на пенсію, досягненням пенсійного віку. Інші стверджують, що похилий вік визначається як певний внутрішній, душевний стан людини. Особи з числа похилих людей та ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю, які потребують стороннього догляду можуть для постійного проживання переїхати в «геріатричний пансіонат». Поняття «дозвілля» знайшло свою розширену характеристику в працях Ю.В.Білої. Дозвілля це необхідна частина життя будь-якої людини. Дозвілля це і час відпочинку, і сфера розвитку здібностей, реалізації інтересів, застосування знань у новій ситуації і вільне спілкування з іншими людьми. Останнє поняття дослідження це «соціальна робота». Соціальна робота є галуззю наукових знань і професійною діяльністю, спрямованою на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює

або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню.

Керівними принципами роботи є детермінізм, об'єктивність, відповідність та додатковість. Провідними методами стали: абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного, діалектичний, логічний, аналіз, синтез, індукція, дедукція. Окреме місце посів метод порівняння, що використовувався при діагностиці організації дозвілля похилих людей в геріатричних пансіонатах України та вивченні закордонного досвіду. Також частково застосовувалися логічний, аксіоматичний та гіпотетичний методи, аналіз документів, опис та формалізація.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ГЕРІАТРИЧНИХ ПАНСІОНАТАХ

2.1. Проблеми та потреби людей похилого віку

За останні 50 років процес старіння нації у світовому масштабі розвивається із великою швидкістю і будь-яке ігнорування може позначитися негативними наслідками для тієї чи іншої держави. За прогнозами ООН до 2025 року населення світу зросте в порівнянні з 1950 роком у три рази, а чисельність людей літнього віку – у 6 разів, у той час як число старих людей (старших 80 років) збільшиться в 10 разів.

У роботі британського геронтолога П. Ласлетта «Нова карта життя», визначаються такі періоди життя людини:

1. Вік ранньої соціалізації (залежність людини від інших);
2. Вік дорослої зрілості (людина переймається питаннями соціальних взаємин, професійного зростання, фінансової незалежності, створенням родини);
3. Третій вік - 60-74 роки (з'являються відновлені можливості для реалізації більшої свободи та творчості, «пік» життя);
4. Четвертий вік – понад 75 років (людина готується до неминучої смерті, знову стає залежною).

М.О. Житинська, враховуючи думку П. Ласлетта, визначає наступні вікові та поведінкові чинники, що характеризують людей похилого віку .

Люди похилого віку (60 - 74 років). Для них характерна: зміна соціального статусу, пов'язана з виходом на пенсію, соціальна дезадаптація, пошук нового сенсу життя, відносно активний та незалежний стиль життя.

Люди старого віку (75 – 89 років). Для них характерними є погіршення здоров'я, поступова втрата здатності до самообслуговування, часткова чи повна залежність від допомоги інших.

Довгожителі (90 років і більше). В цей час відбувається згасання всіх функцій організму, повна залежність від сторонньої допомоги [16].

В останні десятиріччя більшість країн значно знизили пенсійний вік. В Україні, яка входить до 30 «найстаріших» країн світу, також спостерігається досить тривожна тенденція зі зростанням кількості людей похилого віку.

Люди пенсійного віку – це ті люди, які залишаються поза межами суспільних процесів. Виходячи на пенсію, вони замикаються на домівці та сім'ї, втрачаючи інтерес до громадського життя. Адаптація до змінних умов динамічного соціуму в такому віці є вкрай складною і люди такого віку потребують підтримки та стимулюючих заходів. Пенсіонери переважно є соціально-незахищеними та часто перебувають за межею бідності. Старість приносить із собою зміну звичних життєвих стандартів, хвороби, важкі душевні переживання.

В теоретичній літературі феномен старості та сутність становища похилих людей осмислюється у низці соціогеронтологічних теорій

Теорія роз'єднання або відокремлення (відчуження) Б. Ньюгартена і Дж. Розена, зосереджена на тому, що після виходу на пенсію відбувається розрив людини із суспільством. Попередні професійні зв'язки поступово стають слабшими і з часом зовсім перериваються. Соціальні зв'язки зменшуються до сімейного кола і також можуть набувати лише формального характеру.

Відокремлюючись від суспільства, люди похилого віку взаємодіють з меншою кількістю людей, виконують менше соціальних ролей, ніж це було у зрілому віці, та меншою мірою обмежені правилами й очікуваннями суспільства. Соціальне відчуження обумовлюється закінченням професійної кар'єри, виходом на пенсію, дорослішанням дітей і початком їхнього самостійного проживання, скороченням контактів із друзями через хвороби або й смерть.

Теорія інтегрованої старості або теорія діяльності (активності) акцентує увагу на необхідності збереження активної ролі людей похилого віку, активізації життєвих ресурсів, інклюзії у суспільство. Зокрема, теорія актуалізує питання безперервної освіти, збереження соціальних зв'язків та ролей. Забезпечення активності забезпечить «благополучну» старість [67].

Теорія структурної залежності позиція людей похилого віку в суспільстві характеризується обмеженнями доступу до матеріальних і соціальних ресурсів суспільства.

Теорія субкультури говорить, що люди легше сприйматимуть перехід до старості, якщо вони приєднаються до «субкультури літніх». Культура поєднує людей поважного віку, створює особливу близькість між ними і водночас відокремлює їх від інших вікових когорт. Субкультура літніх людей це норми поведінки, традиції, цінності, які засвоювало дане покоління впродовж життя. Схожість таких норм і цінностей виступає основою для об'єднання людей у групи. Представники невеликих соціальних груп, які мають власну субкультуру, більше взаємодіють один з одним, ніж з іншими членами суспільства. На основі цієї думки, автори теорії говорять про необхідність створення для пенсіонерів окремих будинків, інтернатів і навіть селищ [67].

Теорія вікової стратифікації розглядає суспільство як сукупність вікових груп, характеристики яких, виконання їх представниками соціальних ролей та наявність у них прав і привілеїв, відповідають певному віку. Вік виступає як принцип соціальної організації. Стратифікаційний підхід у вивченні віку пов'язаний з дослідженнями культурної специфіки соціальних явищ універсальними категоріями: дитинство, юність, зрілість і старість. У цілому ж теорія вікової стратифікації акцентує увагу на суспільному статусі літніх людей, його змінах при переході із однієї вікової групи до іншої, взаємовідносинах між віковими групами. Згідно з цією теорією, вихід на пенсію супроводжується втратою соціального статусу людини, зменшенням її можливостей здійснювати контроль.

За теорією соціальних естафет, від покоління до покоління відбувається трансляція певних соціальних програм, зразків поведінки. Втрата соціальної ролі та значущого місця у суспільстві, відділення особистості від референтної для неї групи супроводжуються зміною структури психологічного часу, різко зменшується частка майбутнього, заповнення життєвого простору беззмістовністю і невизначеністю [67].

У суто демографічному сенсі процес старіння має здебільшого негативний відтінок. Депопуляція у перспективі може породжувати певну загрозу, демографічну кризу. Також негативні демографічні тенденції зумовлюють зменшення бази трудового потенціалу, збільшення навантаження на працездатне населення, на соціальні статті бюджету. Зростають потреби щодо збільшення пенсійних виплат, «попит» на медичні послуги і необхідності вкладень у розвиток спеціальних медичних технологій, ресурсів для утримання осіб похилого віку в інтернатних закладах.

Старіння як феномен має три складові: біологічну складову – поступове згасання всіх функцій організму, вразливість; соціальну складову – зміна соціального статусу, ролей, способів спілкування; психологічну складову – ставлення людини до неминучості процесу, вибір можливих прийнятних способів адаптації до нових умов, формування нових стратегій подолання труднощів [16].

Старіння населення та породжувані ним виклики вимагають кардинальної перебудови всієї соціально-економічної системи, пристосування суспільства й економіки до особливостей старого населення, в якому кількість споживачів перевищує чисельність економічно активного населення.

Люди похилого віку є найбільш соціально незахищеною категорією в суспільстві. Проблеми людей похилого віку можна об'єднати загалом у три великі групи: проблеми зі здоров'ям та медичним забезпеченням, матеріальне становище, інтеграція в суспільстві. До проблем старості вчені підходять з різних точок зору: біологічної, фізіологічної, психологічної, функціональної, хронологічної, соціологічної.

В процесі старіння знижується активність, погіршується самопочуття, змінюється ставлення до подій, вектор інтересів. В багатьох випадках відбувається звуження інтересів, незадоволеність оточуючим. У людини похилого віку часто знижується самооцінка, зростає невпевненість в собі [16].

Люди старшого віку потребують особливої уваги та соціального захисту зі сторони держави, оскільки представників даної категорії населення часто відносять до маломобільної групи, соціально уразливої частини соціуму.

Перш за все проблемами людей похилого віку є порушення їх фізичного здоров'я, викликане захворюваннями та зниженням рухової активності. Старі особи частіше, ніж молоді, мають хронічні захворювання. Проблеми зі здоров'ям у старості складніше виправити. Наприклад, грип молодий організм може порівняно легко подолати, а в організмі похилої людини може викликати незворотні зміни, збільшити ймовірність рецидиву. Зламана кістка у молодій людини зростається швидко, у старій – повільно. На виникнення хвороб у старості впливають різноманітні чинники: спадковість, раса, стать, соціально-економічні чинники, передозування чи неправильне вживання ліків, зловживання ними тощо. Також важливим чинником появи хвороби у старості є харчування. Похилій людині через уповільнення обміну речовин необхідно вживати менше їжі. Наслідком недотримання такої рекомендації є надлишкова вага, різноманітні хвороби [11].

Також проблеми зі здоров'ям часто обумовлюють додатково психологічними чинниками: песимістичними настроями стосовно майбутнього, тривожністю, зниженням самооцінки.

Інша група чинників, що загострюють проблеми людей похилого віку є зміна їх статусу в суспільстві. Зокрема, люди старшого віку вже припинили свою активну трудову діяльність або більшою мірою її обмежили. У похилих людей настає час переоцінки ціннісних орієнтирів, способу життя та спілкування. Як наслідок виникають труднощі в соціально-побутовій та психологічній адаптації.

У людини похилого віку відбуваються зміни і в її особистості, починається так зване «психічне старіння». На цей рахунок, О. Горецька визначає головні вікові зміни у психіці людини, а саме:

1. Уповільнення реакцій при більш швидкій стомлюваності.
2. Порушення відчуттів і сприйняття у зв'язку з погіршенням роботи органів слуху й зору.
3. Звуження поля уваги.
4. Труднощі розподілу й переключення уваги.
5. Зниження здатності до концентрації та зосередження уваги.
6. Підвищена чутливість до сторонніх перешкод.
7. Послаблення пам'яті у вигляді забудькуватості (синдром Корсакова), коли погіршується запам'ятовування свіжої інформації, а натомість спливають давні події.
8. Труднощі відтворення інформації.
9. Уповільнення мислення, а іноді – зниження його продуктивності.
10. Емоційна пригніченість на фоні регулярної дратівливості, зміни настрою, схильність до депресивних станів.

У літніх людей зростає час реакції, уповільнюється обробка перцептивної інформації та знижується швидкість когнітивних процесів. Відбувається зниження чутливості нервової системи людини, що зумовлює сповільнення реакції організму на зовнішні подразники й зміну чутливості різних органів чуття. Найпоширенішими проявами результату старіння є зміни слухової чутливості людини та різноманітні порушення зору. Однак, незважаючи на те, специфіка прояву зниження сенсорної чутливості зумовлюється індивідуальними властивостями, а також особливостями сфери діяльності.

Похилі люди скаржаться на погану пам'ять і неуважність, труднощі в засвоєнні нової інформації. Намагаючись їх подолати, вони усвідомлюють сенс нової інформації кілька разів, усе повторюють. Існують труднощі з розвитком концепцій і абстрактного мислення, знижується здатність до засвоєння нового. Інтелект похилих людей більше спрямовується на саморегуляцію психічної

активності, а менше – на пізнання світу. Для компенсації зниження інтелектуальної діяльності у старості людина може застосовувати окремі способи, які передбачають зміну стратегії, довільний вибір і використання достатньо нових форм опосередкування психічної діяльності.

Крім того, до змін особистості похилої людини відносяться:

1. Посилення відчуття меншовартості, невпевненості, коливання самооцінки, підвищення чутливості.
2. Пригніченість настрою, відчуття самотності, безпорадності, стривоженості, зниження працездатності.
3. Перебудування мотиваційно-потребової системи, цінностних орієнтацій.
4. Корегування «Я-концепції».
5. Підвищення інтересу до переживання минулого, його переоцінки.
6. Загострення та зміни деяких рис характеру.
7. Зниження вольової активності, можлива поява апатії [11].

Відповідно до діяльнісного підходу, збереження особистості в пізньому віці залежить від рівня активності людини. Якщо похила особа зберігає активність, виконує певні суспільні функції, в неї не відбувається деформації особистості [15].

Для людини похилого віку особливе значення має організація саме дозвілевої діяльності як засобу профілактики.

Дозвіллева діяльність виконує ряд важливих функцій у життєдіяльності людини, зокрема: сприяє тому, щоб кожна особистість мала власну гідність, могла найти зміст свого існування; сприяє інтеграції людини в суспільство, задовольняє можливість самоідентифікації, дозволяє відчути свою приналежність до певної спільноти. Дозвілля забезпечує не просто відпочинок та розваги, а й самовдосконалення у вільний час. Дозвілля також є складовим компонентом неперервної освіти, підкреслюючи важливість самовдосконалення й самоосвіти, духовного збагачення особистості, що дозволяє задовольнити потреби в додатковій інформації, в поширенні та

набутті нових знань. Дозвілля посідає визначну роль у формуванні системи ціннісних уявлень та орієнтацій особистості, мотивів, ідеалів, переконань, життєвої позиції і виявляється у ставленні індивіда до навколишнього середовища, до інших людей, до самого себе. Дозвілля це засіб знаття психологічної перенапруги, відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил людини; на зміцнення здоров'я. Воно дозволяє розширити можливості для спілкування, подолання самотності, знаходження нових друзів. Дозвілля має специфічні особливості, які полягають у добровільному включенні людини в діяльність і виявляється в цілеспрямованому розвитку особистісних потенціалів. Правильно організоване дозвілля дає відчуття задоволеності життям [16].

Положення людей похилого віку як вразливої категорії населення обумовлено і загостренням економічних, матеріальних потреб. Зокрема, знижується рівень якості життя, розміри отримуваних пенсій не дозволяють забезпечити усі потреби, а можливості нового працевлаштування надзвичайно обмежені. Матеріальні проблеми похилих людей, у тому числі, самотніх загострюються через дефіцит дешевих товарів вітчизняного виробництва, зростання цін на комунальні послуги і продовольчі товари, нерозвинутої сфери побуту, відсутність грошових заощаджень, неспроможність зробити ремонт власного житла.

У контексті характеристики проблем людей похилого віку сьогодні варто зауважити на зміні та частковому руйнуванні родинних традицій. Змінюється місце людей похилого віку в родині, вони втрачають почесне очолюване положення. Крім того у суспільстві зростають дискримінаційні тенденції людей похилого віку, несприйняття молодим і сильним поколінням. Самотній люди додатково переживають деприваційні стани, недостатність спілкування, що призводить до втрати позитивних емоцій [60].

Н. Б. Галіяш становище людей похилого віку характеризує зниженням соціальної та біологічної адаптивності, погіршенням самопочуття, трансформацією ціннісних орієнтирів самого способу життя і спілкування, виникненням різних утруднень як у соціально-побутовому, так і

психологічному пристосуванню до нових умов. Люди похилого віку схильні до негативних емоцій, неспроможність щось робити, почуття неповноцінності, роздратованості та бажання сховатися.

У людей похилого віку, пенсіонерів найчастіше докорінно змінюються не лише взаємини з суспільством, але й уявлення про: сенс життя, щастя, добро і зло. Вони починають приділяти менше уваги зовнішності, а більше внутрішньому і фізичному станові. Представники психоаналітичного підходу визначають, що людина в другій половині життя може знайти новий шлях розвитку своєї особистості через пошук гармонії з навколишнім світом [16].

У похилому віці відбуваються суттєві зміни в самооцінці особи, її самоповазі та задоволеності життям. На це впливає стан здоров'я людини, рівень активності, участь у суспільних справах, соціально-економічний статус, ширина та якість соціальних взаємин, орієнтація на майбутнє, наявність у неї захоплень (хобі). Також людям похилого віку властива виражена стурбованість життям, подіями в суспільстві, майбутнім, родичами як не досить усвідомлений стан, який нагадує незначну тривогу. Він зумовлений самою сутністю старіння, супроводжується зниженням психічної сили, зменшенням обсягу психічного життя, економним використанням психічних ресурсів. Одним із проявів старечої стурбованості є їх прив'язаність до різних дрібниць. У певних ситуаціях вона навіть може стати хронічною й виникати без видимих причин. Похилі люди також стають іпохондричними, фіксують увагу на фізичних відчуттях, багато часу приділяють медичним обстеженням і лікуванню численних недуг [11].

Досить часто люди похилого віку відчувають себе самотніми, навіть покинутими, що звісно, позначається на їхньому самопочутті, задоволеності життям. Самотність є однією із складних проблем сучасної людини, на виникнення якої впливають не тільки суспільні, а й особистісні фактори. Так, в похилому віці є безліч причин, що можуть спричинити відчуття самотності: вихід на пенсію та зміна соціального статусу, втрата близьких та друзів, хвороби, звуження кола спілкування чи послаблення дружніх стосунків, сфер

діяльності, бідність, пригнічення життєвої активності, відсутність належної підтримки та піклування з боку родини, тощо. Все це значно підсилює відчуття неповноцінності [16].

Ставлення людей похилого віку до свого нового положення також зумовлене віковими стереотипами, що засвоюються ними з дитинства. Ці стереотипи підтримуються культурною традицією, підсилюються засобами масової комунікації і соціальним оточенням. Зокрема, серед стереотипів домінують уявлення, що люди похилого віку інтелектуально деградує, не приносять користі суспільству, не живуть повноцінним життям. Через це ще на моменті наближення до категорії похилих осіб у людини починає знижуватися самооцінка. Упереджене ставлення до людей старшого віку впливає на формування суспільної думки, соціальних ролей і культурних форм активності звужує рамки їхнього життя. Тому постає потреба у напрацюванні ефективних механізмів адаптації та інтеграції людей до нового етапу життя. Значну роль в цьому відіграє активний розвиток сфери соціальних послуг [8].

Р.І. Сопко до загальноновизнаних проблем людей похилого віку відносить: розрив основних соціальних зв'язків, що характеризується зниженням соціальної активності та працездатності, виходом на пенсію, віддаленням дорослих дітей, звуженням інтересів, кола спілкування; проблеми зі здоров'ям, що включають медико-біологічні (переживання необхідності терапевтичного впливу), матеріальні (нестача коштів на якісне лікування) та психологічні аспекти (труднощі у самообслуговуванні, очікуванням смерті); дезадаптація в суспільстві внаслідок зміни системи соціальних установок і цінностей (включаючи ідеологію, мораль), зниження рівня толерантності особистості, втрати близьких; зміна соціального, економічного статусу; криза пізнього віку, у тому числі, переживання відсутності життєвої перспективи, обмеженість самореалізації.

Особливе місце посідають проблеми «ейджизму» та жорстокого ставлення з боку деяких представників суспільства. Це явище також пов'язане із існуванням певних стереотипів, які не відповідають дійсності, занадто

узагальнені і не враховують реального стану речей. Сутність дискримінації осіб старшого віку полягає у невиправдано негативній установці. Людям похилого віку приписують негативні якості, знижують їх значимість для життєдіяльності суспільства [56].

Специфіка похилого віку вимагає від людини вміння адаптуватися до нових умов, що викликані припиненням або обмеженням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, самого способу життя і спілкування, різними утрудненнями. Наприклад, у самотніх літніх людей відзначається високий ступінь самотності, туги і самоізоляції, але вони здатні не тільки працювати, а й вчитися і пристосовуватися до нових умов. Ця ситуація породжує у людей похилого віку почуття зайвості свого існування, відчуття непотрібності в умовах сучасного індустріального суспільства, в якому існує культ молодості і зневажливе ставлення до старості. У цих умовах зі сторони соціального працівника зростає потреба щодо вироблення і реалізації специфічних підходів, форм і методів соціальної роботи.

На підтримку громадян похилого віку спрямовані окремі законодавчі акти. До них належать Закони України: «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний захист дітей війни», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про соціальні послуги». Зокрема, останній акт гарантує особам похилого віку право на отримання соціальних послуг, які може бути надано у відповідній соціальній установі, де вони перебувають тимчасово чи постійно, або безпосередньо за місцем проживання.

Р.І. Сопко зауважує, що традиційно склалися три напрямки діяльності органів соціального захисту населення і літніх і старих людей: соціальна допомога; соціальне обслуговування; організація пенсійного забезпечення

Соціальне обслуговування включає в себе сукупність соціальних послуг, які надаються вдома або в спеціалізованих установах. Основними принципами діяльності є: надання державних гарантій; забезпечення рівних можливостей

при отриманні соціальних послуг та їх доступності; наступність усіх видів соціального обслуговування; орієнтація соціального обслуговування на індивідуальні потреби; пріоритет заходів з соціальної адаптації. Найважливішими формами соціального обслуговування стали: соціальне обслуговування вдома; напівстаціонарне обслуговування у відділеннях денного (нічного) перебування; стаціонарне соціальне обслуговування в будинках-інтернатах, пансіонатах; термінове соціальне обслуговування; соціально-консультативна допомога; надання житлової площі в спеціальних будинках.

Особам похилого віку, що є самотніми та не можуть самотійно забезпечувати себе надається можливість соціального обслуговування в закладах стаціонарного перебування, а саме в: будинках-інтернатах загального профілю, спеціальних будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів, психоневрологічних відділеннях та геріатричних пансіонатах.

Будинок-інтернат загального профілю це стаціонарна соціально-медична установа загального типу для постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, інвалідів, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування.

Спеціальні будинки-інтернати призначені для постійного проживання осіб похилого віку із специфічних груп населення: небезпечних рецидивістів; колишніх засуджених, які потребують побутового, медичного обслуговування і виховного впливу; осіб, яких переводять з інших інтернатних установ загального типу за систематичне порушення громадського порядку, наприклад, вживання алкоголю, токсичних препаратів.

У будинках-інтернатах з невеликою чисельністю (12–15 осіб) надаються соціальні послуги наближені до звичайного місця проживання осіб похилого віку, не розриваються родинні та соціальні зв'язки, що склалися протягом життя.

Психоневрологічні інтернати забезпечують постійне проживання, догляд і медичне обслуговування людей із проблемами психічних захворювань.

Геріатричні пансіонати це стаціонарні медико-соціальні установи для тимчасового або постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни і праці, осіб з інвалідністю, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду [57].

Отже, процес старіння нації у світовому масштабі розвивається із великою швидкістю, а люди літнього віку часто залишаються поза межами суспільних процесів. Виходячи на пенсію, вони замикаються на домівці та сім'ї, втрачають інтерес до громадського життя. В теоретичній літературі феномен старості та сутність становища похилих людей осмислюється у низці соціогеронтологічних теорій. Перш за все проблемами людей похилого віку є порушення їх фізичного здоров'я, викликане захворюваннями та зниженням рухової активності. Старі особи частіше, ніж молоді, мають хронічні захворювання. Інша група проблем людей похилого віку викликані зміною їх статусу в суспільстві. Зокрема, люди старшого віку вже припинили свою активну трудову діяльність або більшою мірою її обмежили. У людини похилого віку відбуваються зміни і в її особистості, починається так зване «психічне старіння». У літніх людей зростає час реакції, уповільнюється обробка інформації та знижується швидкість когнітивних процесів, знижується чутливість нервової системи. Досить часто люди похилого віку відчують себе самотніми, навіть покинутими, що звісно, позначається на їхньому самопочутті, задоволеності життям. Особам похилого віку, що є самотніми та не можуть самостійно забезпечувати себе надається можливість соціального обслуговування в закладах стаціонарного перебування, а саме в: будинках-інтернатах загального профілю, спеціальних будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів, психоневрологічних відділеннях та геріатричних пансіонатах. Особливе значення в профілактиці негативних наслідків старіння має організація дозвільної діяльності.

2.2. Геріатричний пансіонат як суб'єкт надання соціальних послуг

Геріатричний пансіонат є стаціонарною інтернатною установою, що утворюється для тимчасового або постійного проживання громадян похилого віку, ветеранів війни і праці, осіб з інвалідністю, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування, надання медичної допомоги, соціальних послуг та комплексу реабілітаційних заходів. Пансіонат утворюється, реорганізується та ліквідується за рішенням місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

Фінансування геріатричного пансіонату здійснюється за рахунок коштів бюджету, добровільних пожертвувань, благодійних внесків юридичних та фізичних осіб, надходжень від плати за надані соціальні послуги та інших джерел, не заборонених законодавством. Пансіонат є неприбутковою бюджетною установою.

До геріатричного пансіонату приймаються громадяни похилого віку, які досягли пенсійного віку, та особи з інвалідністю, старші за 18 років, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, соціально-побутового обслуговування, медичної допомоги та комплексу реабілітаційних заходів і яким згідно з висновком лікарської комісії не протипоказане перебування в інтернаті. На повне державне утримання приймаються громадяни, які не мають працездатних родичів, зобов'язаних їх утримувати. Крім того до закладу у першу чергу приймаються особи, мають особливі заслуги перед Батьківщиною, є ветеранами війни, особами, на яких поширюється дія Законів України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про жертви нацистських переслідувань»; постраждали від подій у районі проведення антитерористичної операції або є внутрішньо переміщеними особами; постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; є ветеранами праці, самотніми громадянами похилого віку, членами сімей загиблих військовослужбовців; потребують опіки та піклування [66].

За наявності вільних місць до геріатричного пансіонату можуть прийматися особи, які мають працездатних дітей або родичів, які зобов'язані їх утримувати [66].

Влаштування до інтернату здійснюється згідно з путівкою, виданою особою, її опікуну або піклувальнику чи органу опіки та піклування структурними підрозділами з питань соціального захисту населення обласних, Київської міської держадміністрації на підставі визначеного пакету документів. До переліку документів, що можуть бути підставою для розміщення в геріатричних закладах, входять:

- письмова заява особи;
- заява законного представника та рішення органу опіки та піклування про влаштування до закладу (для недієздатних осіб);
- рішення органу опіки та піклування про влаштування до закладу (для недієздатних осіб);
- паспорт особи або іншого документа, що посвідчує громадянство України;
- копії документа, що засвідчує реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- копії документів про право власності на житлову площу та відомості про осіб, які відповідають за його збереження (за наявності);
- копії документів, що підтверджують право на влаштування у першочерговому порядку (за наявності);
- рішення суду про стягнення аліментів з дітей (за наявності);
- медична картка з висновком лікарської комісії про доцільність та можливість перебування в закладі догляду;
- довідка про розмір призначеної пенсії або державної соціальної допомоги;
- довідка до акту огляду медико-соціальною експертною комісією,
- довідка для направлення особи з інвалідністю в будинок-інтернат,
- індивідуальна програма реабілітації інваліда (за наявності);

- копії рішення суду про обмеження цивільної дієздатності або про визнання недієздатною особи;
- копії рішення суду або органу опіки та піклування про призначення опікуна або піклувальника (за наявності);
- анкети первинного оцінювання індивідуальних потреб громадян;
- копії паспорта опікуна або піклувальника особи (за наявності);
- пенсійне посвідчення або посвідчення отримувача державної соціальної допомоги (за наявності);
- копії договору про відкриття та обслуговування поточного банківського рахунка (за наявності);
- довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (за наявності) [66].

Документи на влаштування особи до геріатричного пансіонату подаються персонально особою, її опікуном/піклувальником, або органом опіки та піклування до місцевих структурних підрозділів з питань соціального захисту населення за місцем фактичного проживання особи. Надалі документи разом із клопотанням та заповненою анкетною первинного оцінювання індивідуальних потреб передають на розгляд структурним підрозділам з питань соціального захисту населення. Структурний підрозділ приймає рішення про видачу путівки. На її підставі видається наказ про прийняття особи похилого віку до закладу соціального обслуговування та визначення індивідуальних потреб. За результатами складається індивідуальний план надання соціальних послуг, де зазначаються заходи, які потрібно провести, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки проведення заходів, відповідальні за виконання, дані щодо моніторингу результатів надання послуг.

На основі індивідуального плану адміністрацією закладу соціального обслуговування укладається договір про надання соціальних послуг, у якому зазначаються права та обов'язки кожної із сторін, обсяг соціальних послуг, цілі та строк надання послуг, вартість утримання осіб похилого віку в установі.

Заклад соціального обслуговування може надавати соціальні послуги як за плату, так і безоплатно (в межах наявних можливостей). Відповідно до законодавства безоплатно соціальні послуги надаються громадянам, які не здатні до самообслуговування і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу;

За плату соціальні послуги надаються громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, що мають працездатних родичів, які повинні забезпечити їм догляд та підтримку. Тарифи на платні соціальні послуги встановлюються Кабінетом Міністрів України.

У геріатричному пансіонаті особам похилого віку надаються соціальні послуги із стаціонарного догляду, соціальної адаптації, консультування, представництва інтересів. Проводиться комплекс реабілітаційних заходів для осіб з інвалідністю похилого віку за їх індивідуальним планом та формою затвердженою Міністерством соціальної політики [66].

Інтернат може надавати соціальні послуги з підтриманого проживання, денного догляду, паліативного чи хоспісного догляду, кризового та екстреного втручання.

Основними завданнями співробітників геріатричного пансіонату є:

- забезпечення належних умов для проживання, соціально-побутового обслуговування, денної зайнятості (заняття творчістю, дозвілля, праця тощо);
- організація надання медичної допомоги;
- надання соціальних послуг (стаціонарний догляд, соціальна адаптація, представництво інтересів, консультування);
- проведення комплексу реабілітаційних заходів для осіб з інвалідністю.

Похилі люди, що перебувають в геріатричному пансіонаті забезпечуються приміщенням для проживання та усіма комунально-побутовими умовами. Їм надаються усі потрібні предмети, матеріали та інвентар (одяг, взуття, постільна білизна, засоби особистої гігієни, столовий посуд). Харчування осіб похилого віку в геріатричному пансіонаті є

раціональним не менше ніж чотирьохразовим, у тому числі, дієтичним. За положенням геріатричного пансіонату, проміжки часу між прийманням їжі не повинні перевищувати чотирьох годин, а останнє приймання їжі організовується за дві години до сну.

Похили люди і геріатричному пансіонаті додатково забезпечуються лікарськими засобами, технічними та іншими засобами і виробами медичного призначення за потреби [66].

Мешканцям геріатричного закладу гарантується організація надання медичної допомоги, включаючи екстрену, за наявності медичних показань, консультативна допомога, стаціонарне лікування на базі закріплених закладів охорони здоров'я у порядку, встановленому законодавством. Похилим особам створюються засоби та умови для їх участі в культурно-масових заходах. Додатково забезпечується проведення комплексу реабілітаційних завдань, денна зайнятість з урахуванням стану здоров'я та бажання. Здійснюється захист та підтримка поінформованості щодо прав, представництва інтересів [51].

Для надання соціальних послуг в умовах проживання в пансіонаті можуть бути утворені відділення стаціонарного догляду, соціальної адаптації та підтриманого проживання, паліативного догляду.

Кімнати стаціонарного догляду це для тих, хто втратив здатність до самообслуговування чи не мали такої здатності з самого початку. Їм надається ліжко-місце з комунально-побутовими послугами, забезпечується харчування, твердий інвентар, допомога у самообслуговуванні, спостереження за станом здоров'я, надання реабілітаційних та медичних послуг, навчання навичкам самообслуговування.

У відділеннях соціальної адаптації особам похилого віку організовується дозвілля та навчання навичкам самообслуговування.

Кімнати підтриманого проживання передбачені для тих осіб, які мають високий рівень адаптації та автономної активності.

Відділення паліативного (хоспіси) догляду використовуються для тих осіб похилого віку, яким встановлено діагноз невиліковного прогресуючого захворювання з метою забезпечення їм максимально можливої якості життя.

Адміністрація геріатричного пансіонату забезпечує реалізацію прав осіб похилого віку відповідно до Законів України: «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про жертви нацистських переслідувань», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Конвенції про права осіб з інвалідністю, Конвенції про захист прав людини, Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», тощо.

Керівництво геріатричного пансіонату не рідше ніж один раз на рік організує комплексний поглиблений профілактичний медичний огляд осіб похилого віку із застосуванням необхідних лабораторних та інструментальних обстежень, а також огляд лікарською комісією з метою вирішення питань щодо доцільності їх подальшого перебування в закладі та необхідності вжиття заходів щодо встановлення чи припинення опіки або піклування над ними [66].

Якщо виникає така потреба, то керівництво геріатричного пансіонату сприяє особам похилого віку в оформленні документів та організує огляд їх медико-соціальною експертною комісією для встановлення групи інвалідності або продовження її строку. У разі потреби керівництво закладу також вживає заходів для вирішення питань щодо призначення опіки та піклування над особами похилого віку.

Адміністрація геріатричного пансіонату зобов'язується надавати якісні соціальні послуги. Дотримання якості послуг контролюється громадськістю шляхом утворення громадської ради, до складу якої входять представники громадських об'єднань, родичі або опікуни/піклувальники, самі мешканці геріатричного пансіонату.

Громадська рада слідкує за дотриманням прав та інтересів мешканців геріатричного пансіонату, за умовами їх проживання та подає адміністрації закладу свої пропозиції щодо покращення. Окремо радою приділяється увага

дотриманню законодавства із питань соціального захисту населення, сприянню впровадження нових форм і методів надання соціальних послуг, підвищенню якості. Додатково громадська рада сприяє підтримці здорового мікроклімату в колективі та організації культурно-масових заходів.

Громадська рада також бере участь у розгляді скарг мешканців геріатричного пансіонату, надає пропозиції щодо використання закладом грошових коштів, які надійшли на його рахунки у вигляді добровільних пожертвувань чи благодійних внесків юридичних і фізичних осіб, заслуховує звіти про використання цих коштів, тощо [66].

Для похилих осіб, які мають інвалідність адміністрація геріатричного пансіонату забезпечує складання індивідуальних планів реабілітації, за формою, затвердженою Міністерством соціальної політики, на підставі індивідуальної програми реабілітації кожної особи з інвалідністю.

Індивідуальні плани реабілітації складаються реабілітаційною комісією, за участю осіб, що мешкають в геріатричній установі, медичних працівників і фахівців з реабілітації з урахуванням можливостей закладу. Для надання комплексу реабілітаційних послуг в інтернаті можуть утворюватися реабілітаційні відділення з кімнатами для проведення заходів щодо соціальної, фізкультурно-спортивної, фізичної, психологічної реабілітації.

На кожного мешканця геріатричного пансіонату ведеться історія хвороби (медична карта) куди заносяться всі дані щодо стану здоров'я протягом періоду перебування в установі, проведення лікування, консультації, а також дані об'єктивних, функціональних, рентгенологічних, лабораторних обстежень.

Медична допомога у геріатричному пансіонаті надається у формах: провадження господарської діяльності з медичної практики; укладення договорів із закладами охорони здоров'я або медичними працівниками.

Медична допомога може здійснюватися при невідкладних станах та з дотриманням протоколів надання медичної допомоги похилим людям із числа штатних медичних працівників закладу. До повноважень геріатричного пансіонату також відноситься провадження господарської діяльності з

придбання, перевезення, зберігання, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, дозволених до застосування в Україні. Для провадження господарської діяльності з такої медичної практики геріатричний пансіонат має отримати ліцензію у порядку, встановленому Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [66].

Якщо особи похилого віку, які проживають у геріатричному пансіонаті, потребують стаціонарної медичної допомоги чи санаторно-курортного лікування, вони направляються до відповідних лікувально-профілактичних або санаторно-курортних закладів Міністерства охорони здоров'я України.

Мешканні геріатричного пансіонату мають право користуватися власними речами, якщо це не заважає іншим підопічним, не порушує вимоги протипожежної безпеки, протиепідеміологічного режиму, охорони праці. Родичі, опікуни та піклувальники, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації або інші фізичні та юридичні особи можуть забезпечувати підопічних особистими речами.

Пенсія або державна соціальна допомога виплачується особам похилого віку, що мешкають в геріатричному пансіонаті, відповідно до законодавства. Дієздатні підопічні витрачають належні їм кошти за власним розсудом. Адміністрація інтернату за бажанням особи приймає на зберігання гроші, коштовності та цінні папери.

Особи похилого віку залучаються до самообслуговування, різних видів суспільно корисної праці з урахуванням віку, статі, фізичних особливостей, вимог чинного санітарного законодавства, норм і правил особистої гігієни. Працетерапія здійснюється у навчально-виробничих майстернях, на земельних ділянках з урахуванням профілю пансіонату і санітарних вимог. Процес працетерапії повинен проходити в присутності інструктора з праці або медичного працівника [51].

У геріатричному пансіонаті можуть утворюватися підсобні господарства, промислові і переробні міні-виробництва, багатопрофільні лікувально-виробничі майстерні, цехи, дільниці з необхідним інвентарем, устаткуванням і

обладнанням, технікою, транспортом та іншими знаряддями сільськогосподарського виробництва. Може також утворюватись Медичний центр для забезпечення лікувально-профілактичних заходів та реабілітаційно-відновлювального лікування.

Відрахування геріатричного пансіонату здійснюється згідно з наказом керівництва установи за умови: наявності особистої заяви особи і на підставі довідки про житлової площі або письмової згоди родичів про можливість утримання та забезпечення догляду. Також із пансіонату виселяються особи з інвалідністю першої або другої груп, які не досягли загальноустановленого пенсійного віку, третьої групи інвалідності. Особи, які проживають на платній основі залишають пансіонат після закінчення договору. Можна залишитися без права проживання в геріатричному пансіонаті у випадку систематичного грубого порушення правил внутрішнього розпорядку: вживання алкоголю, наркотичних препаратів, бійки, самовільну відсутність без поважних причин понад 10 днів [51].

Отже, геріатричний пансіонат це стаціонарна інтернат на установа, де надається тимчасове або постійне проживання громадян похилого віку, ветеранів війни і праці, осіб з інвалідністю, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування. Влаштування до інтернату здійснюється згідно з путівкою, виданою особі структурними підрозділами з питань соціального захисту населення обласних та Київської міської держадміністрацій на підставі визначеного пакету документів. На основі індивідуального плану адміністрацією пансіонату укладається договір про надання соціальних послуг, у якому зазначаються права та обов'язки кожної із сторін, обсяг соціальних послуг, цілі та строк надання послуг, вартість утримання осіб похилого віку в установі. Похилі люди і геріатричному пансіонаті додатково забезпечуються лікарськими засобами, технічними та іншими засобами і виробами медичного призначення за потреби.

У геріатричному пансіонаті особам похилого віку надаються соціальні послуги із стаціонарного догляду, соціальної адаптації, консультування,

представництва інтересів. Проводиться комплекс реабілітаційних заходів для осіб з інвалідністю похилого віку за їх індивідуальним планом та формою затвердженою Міністерством соціальної політики. Пансіонат може надавати соціальні послуги з підтриманого проживання, денного догляду, паліативного чи хоспісного догляду, кризового та екстреного втручання. Заклад надає соціальні послуги як за плату, так і безоплатно.

2.3. Технології соціальної роботи з людьми похилого віку в геріатричних пансіонатах

Соціальна робота з особами похилого віку загалом зосереджена на забезпеченні їх соціального захисту та наданні їм соціальних послуг.

Соціальний захист – це комплекс економічних, соціальних і правових гарантій, що ґрунтується на принципах людинолюбства й милосердя з боку держави.

Соціальне обслуговування це діяльність щодо задоволенню потреб в соціальних послугах. Включає в себе: догляд, організацію харчування, сприяння в отриманні медичної, правової, соціально-психологічної та натуральних видів допомоги, допомогу в професійній підготовці, працевлаштуванні, організації дозвілля в установах соціального обслуговування.

Л.Т. Тюття наголошує, що соціальна робота з людьми похилого віку це забезпечення у грошовій чи натуральній формах, у вигляді послуг чи пільг, які надаються із урахуванням законодавчо закріплених державою соціальних гарантій із соціального забезпечення. Вона включає ряд тимчасових або ж разових доплат до пенсій та соціальних допомог, натуральних видач та послуг за для надання адресної, диференційованої соціальної підтримки різним категоріям старших людей, нейтралізації або усунення критичних життєвих ситуацій, які виникають у зв'язку із соціальними та економічними умовами життя.

Соціальний працівник у роботі з людьми похилого віку має вивчати індивіда та його соціального середовища, розуміти психосоціальне становлення та розвиток особистості людини, враховувати соціокультурні чинники. Головне завдання соціального працівника це перетворити похилу людину з об'єкта впливу на суб'єкта дій, якщо це можливо.

При наданні соціальної допомоги людині похилого віку, соціальні працівники користуються певними фундаментальними правилами. По-перше, необхідно оцінювати потреби клієнта зважаючи на його життєвий досвід, але це зовсім не означає, що слід занадто глибоко чи необдуманно втручатися в особисте життя. По-друге, потрібно уникати впливу упередженого ставлення і навпаки, варто визнавати їхній статус як людей, що відповідальні за свої вчинки. По-третє, слід розпочинати роботу із з'ясування суб'єктивного бачення особою похилого віку її оточення [65].

У соціальній роботі з похилими людьми застосовуються соціально-економічні, організаційні та педагогічні методи.

До соціально-економічних методів належать ті, за допомогою яких фахівці соціальної роботи здійснюють вплив на матеріальні, моральні, сімейні, національні та інші соціальні інтереси й потреби похилої людини. До таких методів належать: натуральна та грошова допомога, моральне заохочення, встановлення пілг, здійснення патронажу, соціального супроводу, допомоги в побутовому обслуговуванні.

Організаційні методи можливі лише за умови наявності відповідних нормативно-правових документів. Організаційні методи закріплюють права та повноваження, зобов'язання, відповідальність кожної ланки в органах управління соціальними службами; дозволяють здійснити оперативне втручання, уточнення, вирішити епізодичні завдання. До групи відносять: регламентування, нормування та інструктування.

Педагогічні методи спрямовані на формування певних понять, оцінок, суджень, світогляду особистості. До них відносять: переконання, навіювання, виховання прикладом. Переконання це вплив на раціональну сферу особистості

за допомогою логічно аргументованої інформації з метою формування чи зміни поглядів, настанов, оцінок. Навіювання це вплив на особистість, що бере за основу некритичне сприймання інформації. Виховання прикладом це метод, що ґрунтується на свідомому відтворенні особистістю певних способів поведінки.

В.М. Шахрай визначає, що головними технологіями соціальної роботи з людьми похилого віку є: профілактика, підтримка і представництво.

Профілактика має на меті збереження добробуту похилої людини шляхом зменшення чи усунення чинників ризику, і тим самим запобігти її влаштуванню в стаціонарних установах соціального обслуговування.

Підтримка – це допомога, необхідна старим людям для збереження максимально можливого рівня самостійності.

Представництво – захист інтересів старих людей, визнаних недієздатними, від їхнього імені, для надання необхідної допомоги.

В.М. Шахрай також акцентує увагу на принципах, яких має дотримуватися соціальний працівник при роботі з людьми похилого віку. Зокрема, серед них названі такі групи:

Принципи групи «незалежність» – похилі люди повинні мати доступ до основних благ та обслуговування, володіти можливістю працювати чи займатися іншими видами діяльності, які дають прибуток, одержувати допомогу при проживанні в домашніх умовах допоки це можливо.

Принципи групи «участь» відбивають – похилі люди мають залучатися до суспільного життя та активної участі в розробці й здійсненні політики, що стосується їхнього добробуту.

Принципи групи «відхід» – похилі люди мають бути забезпечені доглядом і захистом з боку родини, громади.

Принципи групи «реалізація внутрішнього потенціалу» – похилі люди повинні мати можливість всебічно реалізувати свій потенціал, щоб завжди доступ до суспільних цінностей у галузі освіти, культури, духовного життя та відпочинку.

Принципи групи «гідність» – потрібно уникати явищ експлуатації, фізичного і психічного насильства стосовно людей похилого віку, забезпечити їм право на справедливе ставлення до них незалежно від віку, статі, расової чи етнічної приналежності, інвалідності чи іншого статусу.

Похилі люди мають право на повноцінне життя. І це стає можливим лише у тому випадку, якщо вони самі беруть діяльну участь у вирішенні питань, що їх безпосередньо стосуються.

Фахівець із соціальної роботи має слідкувати за тим, щоб похила людина не дозволяла собі «втягуватися» в негативний процес старіння, переживати стан стресу та песимізму. Варто допомагати похилим людям зрозуміти власні проблеми і що вони є звичним наслідком для ситуації старіння, а не залежать від них самих. Соціальні працівники мають стимулювати людей похилого віку до діяльності, яка підтримує їх інтеграцію в соціум та зберігає цілісність особистості. Необхідно заохочувати та підтримувати прагнення похилих людей брати на себе відповідальність за своє життя там де це є можливим.

В межах функціонування геріатричного пансіонату людям похилого віку надаються стаціонарні послуги медичного, соціального, побутового, дозвілевого характеру. Останніми роками до переліку технологій соціальної роботи в геріатричних пансіонатах починають додавати й різні інноваційні підходи. Одним із таких є групи взаємодопомоги, клуби по інтересам, навчання людей похилого віку та «університет третього віку». Нині ці технології більш поширені в закладах територіального обслуговування.

Групами взаємодопомоги є невеликі об'єднання людей, що мають схожі проблеми та разом, підтримуючи один одного вирішують їх. Головна мета створення групи взаємодопомоги це пом'якшити вплив від негативних явищ старіння або їх повне переборення, підтримка людей похилого віку, поступове навчання позитивним життєвим навичкам. Групи взаємодопомоги дають змогу вирішувати індивідуальні проблеми, проводити кампанії за соціальні зміни в захисті власних інтересів та прав. Разом з тим групи самодопомоги не є панацеєю від усіх бід, і багато з проблем не можуть бути вирішені з їх

допомогою. Досить частою для старих людей є ситуація «смерть близької людини». У цьому випадку допомогою для людини є спеціалізовані об'єднання – групи важкої втрати. У таких групах можна бути самим собою серед людей, які тебе розуміють і співчують [74].

Іншою дієвою технологією, що також інновація для геріатричних пансіонатів, є клуби по інтересам. Це ідеальний метод поєднання дозвілля, психологічної підтримки та соціальної допомоги. Клуби по інтересам для похилих людей почали з'являтися після Другої світової війни. Завдання клубу це задоволення різноманітних духовних потреб учасників. Клуби є більшими за групи взаємодопомоги, можуть мати від 30 до 50 учасників. Зустрічі рекомендується проводити раз на тиждень тривалістю від 1 до 3 годин. Поступово група може прирости новими учасниками. Також група може об'єднувати специфічний контингент громадян похилого віку, мають якусь схожу проблему, а звідси спрямованість і методи роботи з групою. Такі об'єднання похилих людей сприяють підтримці їх комунікативних здібностей, інтеграції у суспільство, психологічному розвантаженню та проведенню свого дозвілля з користю.

Створення клубів дозволяє похилим людям приємно і плідно проводити час, творчо реалізовуватися, задовольняти різноманітні духовні потреби. У клубі особи похилого віку можуть займатися співом, танцями, постановкою спектаклів, прослуховувати лекції на різноманітні теми, працювати в майстернях, їздити на екскурсії.

Одночасно клуб може стати центром, де вирішуються різноманітні питання, що стосуються людей похилого віку. Програма занять спланована і пристосована до потреб старшого покоління. Найбільш популярними формами занять є просвітницькі лекції, зустрічі з цікавими людьми, колективне читання книг і журналів, робота різних гуртків. Велика увага приділяється туризму, організації екскурсій. Залучення людей літнього віку до діяльності клубів, може, безперечно, принести оздоровчий ефект, оскільки в процесі спілкування відновлюються навички і інтерес, створюється певне соціальне середовище,

змінюються особистісні установки, виникає більш оптимістичне сприйняття себе й інших. Регулярність клубних зустрічей забезпечує обмін досвідом з вирішення різних побутових питань, що є важливим чинником підтримки адаптаційного механізму [74].

Доволі інноваційною та непоширеною технологією соціальної роботи в умовах геріатричного пансіонату є навчання людей похилого віку. Дана технологія має на меті впровадження та практичну реалізацію принципу навчання впродовж всього життя. Надання цієї соціально-педагогічної послуги має забезпечити: створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку; реінтеграцію людей похилого віку в активне життя; надання допомоги людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя.

Людам похилого віку надаються знання стосовно самого процесу старіння та його особливостей, сучасних методів підтримки здоров'я, навичок самопомоги, принципів здорового способу життя, підвищення якості життя людей похилого віку, практичних умінь і навичок, можливостей для розширення кола спілкування та обміну досвідом.

Схожою технологією соціальної роботи з похилими людьми є «університет третього віку». Поряд з ним набувають популярності так звані школи психологічної стійкості, безпеки.

В «університетах третього віку» похилі люди мають змогу навчитися правової грамотності, інформаційних технологій, психології, творчого розвитку, іноземних мов.

Школи психологічної стійкості літніх людей призначені для стимулювання похилих людей до роботи над собою, збереження власної психіки, протистояння деформації особистості, зниження конфліктності в спілкуванні з оточуючими, корекції рівня тривожності, тощо.

У школі безпеки похилі люди дізнаються як протидіяти маніпуляціям, не стати жертвою шахраїв.

Останньою інноваційною технологією соціальної роботи з людьми похилого віку є проведення заходів із соціального туризму. Ця технологія має

на меті позбавлення рутинності життя, розширення кругозору похилої людини, сприяє набуттю нових знань. Соціальний туризм має масу варіантів реалізації: поїздки на далекі відстані, короткочасні виходи на природу. Технологія має види: туризм із метою вивчення культури, туризм з метою відпочинку, екологічний, пригодницький туризм. При організації турів слід враховувати всі ризики, в першу чергу пов'язані зі станом здоров'я літніх людей, адаптованістю їх психіки і масою інших факторів.

Таким чином, соціальна робота з людьми похилого віку має враховувати низку принципів. Соціальний працівник може використовувати загальні методи роботи: соціально-побутові, педагогічні та організаційні. Усі технології соціальної роботи з людьми похилого віку поділені на: профілактику, підтримку і представництво.

Головне завдання соціального працівника це перетворити похилу людину з об'єкта впливу на суб'єкта дій, якщо це можливо.

У геріатричних пансіонатах окрім передбачених положенням закладу стаціонарних технологій соціальної роботи можуть бути застосовані й інноваційні підходи, які нині частіше використовуються у закладах територіального обслуговування. Зокрема, у геріатричних пансіонатах доцільно використовувати, що нині тільки набирає обертів, технології формування груп взаємодопомоги, клубів за інтересами, навчання людей похилого віку, соціальний туризм.

Загалом, дослідження теоретичних основ ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах дає уявлення про специфіку процесу старіння, сутності положення людей похилого віку, їх потреби та інтереси, вікові зміни.

Також в процесі було розглянуто специфіку геріатричного пансіонату як суб'єкта соціальної роботи. Окремо проаналізовано методи та технології соціальної роботи з людьми похилого віку, інноваційні підходи до роботи в геріатричних установах.

Отже, результати теоретичного дослідження дають підстави для продовження роботи над практичним вивченням процесу організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України, опрацюванням закордонного досвіду організації дозвілля людей похилого віку та визначення перспектив підвищення ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ГЕРІАТРИЧНИХ ПАНСІОНАТАХ

3.1. Діагностика процесу організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України

Перед початком проведення діагностики ефективності та процесу організації дозвілля для мешканців геріатричного пансіонату потрібно зазначити критерії, за якими і буде проводитися вивчення ефективності.

Бочелюк В.Й. та Бочелюк В.В. пропонують для визначення оптимальності доцільним використання напрацювань педагогічної науки. Зокрема, критеріями ефективності організації дозвілля можуть стати наступні:

- результативність – наскільки впроваджена технологія є продуктивною, забезпечує високу зацікавленість літніх людей у діяльності, нормалізації їх фізичного і психічного здоров'я;

- оптимальність – настільки максимально ефективними є заходи при щонайменших витратах фізичних, розумових ресурсів людей похилого віку;

- мотиваційна значимість – якою мірою створенні умови підвищують бажання діяти, приймати участь у заходах, в їх організації;

- керованість – наскільки заходи залежать і скеровані результатами діагностики стану здоров'я, настрою, схильностей літніх людей до різного роду дозвіллевої діяльності;

- системність – чи системним є проведення вільного часу, чи наявні цілі соціально-культурної діяльності, її завдань, визначений її змісту, підбрані методики, конкретні форми проведення дозвілля. Кожна з технологій дозвілля повинна бути включена до повсякденного побуту, неодмінно сприяти продовженню творчого, активного життя, наданню широких можливостей для

самовираження, максимального використання власного досвіду, збереження оптимізму.

Крім того, до критеріїв ефективності організації можна віднести:

– збереженість соціальних зв'язків – якою мірою дозвілля дозволяє літнім людям розширювати і зберігати коло соціальних контактів.

– задоволення потреби у визнанні – чи дозволяє проведення дозвілля сформувати репутацію знавця в певній галузі, радіти визнанню іншими людьми;

– підтримка психофізичного стану – якою мірою дозвілля поліпшує ті чи інші психофізичні характеристики, настрій, сприяє задоволеності життям, підвищенню оптимізму;

– посилення соціальної активності – чи виступає дозвілля своєрідним генератором творчої активності, духовних потреб і соціального досвіду [5].

Геріатричні пансіонати є у кожній області України. У Запорізькій області також функціонують такі заклади. У місті Запоріжжя працює Запорізький геріатричний пансіонат Запорізької обласної ради.

Повне найменування пансіонату: комунальна установа «Запорізький геріатричний пансіонат» Запорізької обласної ради. Місцезнаходження: м. Запоріжжя, вул. Європейська, 13-а [51].

Установа гарантує людям похилого віку забезпечення належних умов для проживання, соціально-побутового обслуговування, надання медичної допомоги та здійснення заходів соціальної реабілітації громадянам похилого віку та особам з інвалідністю.

В закладі може функціонувати відділення паліативного догляду для осіб, яким визначено діагноз незцілимого прогресуючого захворювання. Такі відділення створено з метою забезпечення похилим людям максимально можливої якості життя шляхом розв'язання фізичних, психологічних і духовних проблем. Відділення здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства.

Запорізьких пенсіонерів у закладі забезпечують одягом, взуттям, постільною білизною, м'яким і твердим інвентарем, столовим посудом, раціональним чотириразовим харчуванням, цілодобовим медичним обслуговуванням.

Станом на сьогодні у пансіонаті доглядають за 212 особами похилого віку. Штат установи становить 140 осіб. Тобто можна зробити висновок, що трудових ресурсів адміністрації вистачає для забезпечення громадян похилого віку необхідним їм доглядом, допомогою та підтримкою.

Мешканці пансіонату проживають у кімнатах по двоє чи троє. Кожна кімната обладнана додатково власним холодильником, телевізором.

У закладі є бібліотека, де люди похилого віку мають змогу користуватись не тільки книжками, а й комп'ютерами. Підопічні спілкуються за допомогою комп'ютерної техніки зі своїми родичами та знайомими. Підтримувати здоров'я кожен з мешканців може у стоматологічному та фізіотерапевтичному кабінетах, що оснащені сучасною апаратурою [18].

В установі здійснюється наданням комплексу реабілітаційних послуг відповідно до індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю. Індивідуальна програма реабілітації для осіб з інвалідністю складається на підставі акта медико-соціальних експертних комісій.

Для мешканців пансіонату організований тренажерний зал, де люди похилого віку можуть займатися спортом самостійно або під наглядом тренера [19].

Підопічні залучаються до самообслуговування, різних видів суспільно корисної праці з урахуванням віку, статі, фізичних особливостей, вимог чинного санітарного законодавства, норм і правил особистої гігієни та охорони здоров'я. Деякі мешканці можуть займатися вирощуванням рослин на присадибних ділянках на території пансіонату.

Особи похилого віку, що мають інвалідність, порушені психічні або фізичні функції організму можуть залучатися до працетерапії або заняттєвої терапії. Сутність даних методик роботи полягає у відновлення виконання

повсякденних функцій організму, створенні комфортних умов життя, адаптації середовища, забезпеченні можливості відновлення трудових навичок. Завдання працетерапії працівники пансіонату також виконують через заходи із організації дозвілля людей похилого віку, залучення їх до суспільно корисної праці.

Працетерапія здійснюється у навчально-виробничих майстернях (для технічних і обслуговуючих видів праці) чи на земельних ділянках з обов'язковим дотриманням правил техніки безпеки. Процес працетерапії проходить в присутності інструктора з праці (інструктора з трудової терапії) або медичного працівника (медичної сестри або молодшої медичної сестри).

Адміністрація пансіонату також займається організацією культурно-масової та оздоровчо-спортивної роботи з урахуванням стану здоров'я і віку тих, хто проживає в закладі. Нині у закладі є гуртки за інтересами. Люди похилого віку можуть читати книги та обговорювати їх форматі дискусії, займатися мистецтвом: малювати, шити, робити щось своїми руками. Крім того, мешканці пансіонату можуть самостійно організовувати та проводити культурно-масові заходи [18].

У відкритому доступі для підопічних пансіонату – творча та трудова майстерні, церква.

В ході діагностики процесу організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах варто розглянути умови та способи організації дозвілєвих заходів в інших областях.

Київський геріатричний пансіонат є найбільш сучасним. Він був введений в експлуатацію тільки у 1992 році, а будувався за новим чеським проектом, де вже тоді передбачалися європейські норми. Для людей, які самостійно себе обслуговують, передбачені окремі кімнати з власним санвузлом і балконом. У лікувальному корпусі, де люди не можуть себе самостійно обслуговувати, палати переважно на двох. Персонал закладу намагається підбирати людей так, щоб один був більш здоровий, а другий трошки слабший і щоб у них була психологічна сумісність [48].

Головне завдання, що ставить перед собою адміністрація Київського геріатричного пансіонату це обслуговування людей похилого віку, гарантування комфортного проживання, організація дозвілля. Щодо останнього, то кожного місяць мешканці відвідують театри Києва. У пансіонаті є власний транспорт, а театри надають безкоштовні квитки. Також щомісяця у закладі проходить культурна програма, концерти. Волонтери від християнської церкви приходять кожні вихідні, проводять з мешканцями дозвілля, арт-терапію, організують шахові турніри, концерти, чаювання, кавування. Своїм транспортом волонтери возять людей похилого віку на свої заходи, в літні табори [48].

За європейськими мірками у Київському пансіонаті приділяють більше уваги питанням реабілітації. Для цього функціонує обладнаний сучасними тренажерами фітнес-центр, де з пацієнтами займається досвідчений лікар ЛФК. Крім того є кабінет психоемоційного розвантаження з елементами ароматерапії, де люди також можуть релаксувати. До того ж у власності закладу майже 4 гектари лісу, де можна прогулятися. Людей на візках на прогулянку вивозять працівники закладу.

Геріатричний пансіонат Івано-Франківська забезпечує свої підопічних цілодобовим медичним обслуговуванням, стаціонарним лікуванням. Обладнані кабінети: лікарського прийому, маніпуляційний, фізіотерапевтичний, лікувальної фізкультури, стоматологічний та масажний.

Стосовно організації дозвілля, то пансіонат Івано-Франківська створює для мешканців можливості відвідування культурних заходів та поїздок на екскурсії. Часто у самому пансіонаті відбуваються концерти, виступають учні шкіл, профтехів, університетів. У закладі є церква, де проходять богослужіння, бібліотека. В останній можна побачити чималу добірку книг для читання. Також у приміщенні бібліотеки представлені виставки рукодільних робіт мешканців: від бісерних виробів до вишивки хрестиком.

Навколо будівлі пансіонат Івано-Франківська розкинувся великий сад з доріжками де гуляють підопічні. На території саду мешканці можуть

прогулюватися, доглядати за рослинами, збирати ягоди та фрукти, годувати тварин. Розміщена у закладі і перукарня, тренажери, каплиця [9].

Мешканці пансіонату створили власний ансамбль «Мрія», де мають змогу співати і танцювати, організовувати концерти для інших мешканців. Крім того два рази на тиждень адміністрація закладу проводить арт-терапію, де люди малюють, ліплять, вишивають. Заклад постійно співпрацює з волонтерами Карітасу, які проводять додаткову культурну роботу.

У Житомирському геріатричному пансіонаті наявна велика дворова територія, що облагороджена альтанками та лавами для відпочинку. Кожен мешканець має власну кімнату, яку обладнує за власний бажанням. Обов'язково наявні власний холодильник та телевізор.

Для підопічних адміністрація Житомирського геріатричного пансіонату обладнала актову залу, де можна проводити зібрання, виступи. Також мешканці пансіонату можуть збиратися ввечері разом на кіносеанси біля великоформатного телевізора і тій же актовій залі.

Для культурного розвитку мешканців у пансіонаті розміщена бібліотека, фонд якої нараховує понад 4 тис. екземплярів, та облаштований міні-музей народного побуту. У кімнаті дозвілля є шахи та шашки, більярд. На запрошення керівництва у пансіонаті виступають артисти з філармонії, творчі колективи.

Однак у більшості регіонів геріатричні пансіонати потребують реформування для оптимізації організації роботи загалом та дозвілля зокрема. Міністерством соціальної політики з лютого 2020 року було анонсовано проведення ряду змін щодо функціонування цих закладів, а саме:

- геріатричні пансіонати мають відмовитися від підсобних господарств, промислових і переробних виробництв, адже у центрі уваги закладу повинні бути літні люди та їхні потреби;

- особам похилого віку, залежно від потреб, можуть надаватися послуги стаціонарного догляду, підтриманого проживання, денного догляду та соціальної реабілітації;

- якість надання послуг має контролювати громадська рада;
- жодних обмежень щодо відвідувань друзями та прогулянок: мешканці закладів повинні мати можливість за власним бажанням тимчасово залишати заклад;
- працівники закладу мають проходити навчання з питань догляду за особами похилого віку, особами з інвалідністю та надання першої медичної допомоги;
- запроваджується супервізія для працівників закладів [37].

Таким чином, діагностика процесу організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України на прикладі установ з різних областей показала, що здебільшого закладами надаються базові послуги з обслуговування мешканців.

Організація дозвілля включає в себе обладнання кімнат для того, щоб мешканці пансіонату самостійно могли проводити там час за улюбленим заняттям, запрошення творчих колективів до установи, організацію працетерапії, накопичення бібліотечного фонду. Деінколи у пансіонатах створюються тренажерні зали, гуртки за інтересами, виїзні поїздки в музеї та театри. Рідким явищем є залучення волонтерів та молоді до організації культурної роботи.

Загалом, за критеріями ефективності організації дозвілля можна зробити висновок, що нинішній стан проведення дозвіллевих заходів в геріатричних пансіонатах більшою мірою виконуються, але викликають сумніви критерії пов'язанні із системністю та керованістю сфери дозвілля, посилення соціальної активності, визнання та підтримки соціальних контактів.

У зв'язку з вищезазначеним постає завдання аналізу закордонного досвіду для пошуку позитивних практик організації дозвілля людей похилого віку, які можуть бути взяті за основу при вдосконаленні вітчизняної моделі.

3.2. Закордонний досвід організації дозвілля людей похилого віку

За кордоном соціальна робота з людьми похилого віку більшою мірою зосереджується на їх соціальному забезпеченні та наданні допомоги через денні центри. Заклади такого формату як українські геріатричні пансіонати частіше надають послуги догляду за найстарішими представниками суспільства.

У США соціальна робота з похилими людьми поділяється на 2 напрями: соціальне страхування і соціальну допомогу.

Соціальні служби пропонують пенсіонерам велику кількість послуг:

- індивідуальне та родинне консультування;
- робота з негативними емоціями – люди похилого віку та члени їх сімей стикаються з негативними проявами старості, що супроводжуються гнівом та озлобленням;
- патронаж – структуровані служби, на суспільних засадах, створені спеціально для надання допомоги людям з обмеженими фізичними можливостями;
- догляд за дуже старими людьми – учасники цих програм потребують допомоги у щоденній домашній діяльності, але не у 24- годинному медичному догляді;
- будинки тимчасового перебування – старим людям пропонується тимчасовий притулок, щоб полегшити навантаження тим, хто доглядає за ними;
- терапевтичні групи – інформаційна допомога тим особам, які виходять на пенсію, страждають хронічними захворюваннями та залежностями [36].

Організація дозвілля похилих людей у закладах догляду частіше забезпечується волонтерами. Волонтери можуть працювати в рамках програм «Волонтери похилого віку», «Пенсіонери-компаньони», «Візити дідусів та бабусь». Волонтери приходять до домівок старих людей та інвалідів,, підтримують з ними постійний контакт, гуляють, ведуть розмови.

Волонтери також можуть допомагати старим людям із доглядом за домівкою, супроводженням до лікаря, придбанням та доставкою продуктів харчування, виготовленням пристосувань для полегшення життя у власних квартирах, заняттями і організацією дозвілля, розваг для людей [36].

Якщо літні люди в США наблизилися до віку 80-ти років, то для них норма це проживання в спеціальних комплексах і будинках, де за ними здійснюється догляд. Головним чином, це приватні установи, які схожі більше на готелі. Їхні послуги коштують чимало, але в таких будинках забезпечується вся необхідна спеціалізована допомога.

У Великобританії допомогу людям похилого віку надають:

- соціальні служби всіх рівнів;
- будинки (центри) різного типу;
- окремі консультанти та фахівці;
- громадські організації.

У денних стаціонарах або центрах люди похилого віку можуть отримати допомогу від фахівців соціальної, медичної, юридичної сфери. У центрах також діють ланчер-клуби, майстерні, надаються медичні та освітні послуги.

У будинках постійного проживання люди похилого віку мають доступ до широкого кола послуг. Весь персонал залучений до задоволення емоційних, соціальних, дозвілевих потреб.

Спеціальні поселення це установи для активних похилих людей. Вони проживають у спеціальних поселеннях, що складаються із окремих маленьких будиночків, квартир. Якщо є термінова необхідність соціальні та медичні працівники надають допомогу. Все інше ,в тому числі своє дозвілля, люди похилого віку організують собі самі.

Додатково похилим людям в Англії можуть надавати допомогу чергові бригади невідкладної допомоги, служба прання білизни, служби допомоги і адаптації. Іноді соціальним працівникам потрібно витратити багато часу, щоб переконати людину похилого віку чи подружжя дати згоду відвідувати денний центр або будинок постійного проживання.

У Швеції комітет з соціальних справ стежить за тим, щоб особи похилого віку могли вести активне життя, були забезпеченні відповідними житловими умовами відповідно до яких житло має бути зручним, перебувати недалеко від соціальних служб. Цій категорії надається дотація для облаштування житла; звичайне або спеціально об'лаштоване житло; будинки-пансіонати для осіб з особливо важким станом здоров'я. Літнім людям забезпечена допомога у веденні господарства (приготування їжі, прибирання, прання) [77].

За офіційною статистикою, у Німеччині на сьогодні існує більше 14 тисяч фірм по догляду за людьми похилого віку. У Німеччині традиційно важливу роль у соціальному обслуговуванні людей похилого віку відіграють добровільні об'єднання, в першу чергу, церковні благодійні союзи і Німецький Червоний Хрест. Великого поширення в країні отримали центри денного перебування, різні клуби дозвілля, соціальні відділення для надання соціальної та медичної допомоги в домашніх умовах, що включають в себе служби допомоги у господарських справах, догляду за хворими [77].

У Німеччині також розповсюджена психологічна підготовка людей до нового етапу життя. Така підготовка є складовою програми «Перехід до старості», де фахівці допомагають здолати стереотипи, колишню недооцінку життя в похилому віці, ярлики сприйняття старих людей.

Крім того в останні роки в Німеччині реалізується програма «Під одним дахом зі студентом» (Wohnen für Hilfe). Суть даної концепції полягає у тому, що людина, яка залишилася на старості років сама і живе у будинку або квартирі великої площі, здає частину житла студентам. Молоді люди тільки сплачують за комунальні послуги. Все інше надається їм безкоштовно, але за умови надання ними допомоги у веденні домашнього господарства: прибирання. Кількість годин такої волонтерської роботи залежить від метражу орендованої кімнати. У великих містах Німеччини такі гуртожитки користуються великим попитом. Додатково така концепція передбачає той факт, що особи похилого віку не будуть почуватися самотніми, поряд із

молодими людьми навчатимуться чогось нового та урізноманітнять своє дозвілля [63].

У Франції робота з літніми людьми, організована органами державної влади, орієнтована на максимально довгий час перебування осіб похилого віку у звичних домашніх умовах. Найбільше поширення одержали два види допомоги: «Домашній помічник» і «Сестринський догляд». Служба «Домашній помічник» організовує соціально-побутове обслуговування вдома: придбання продуктів харчування, приготування їжі, утримання житлових приміщень, прання білизни, оплата рахунків тощо. Служба «Сестринський догляд» включає в себе надомне обслуговування і надання долікарської медичної допомоги, послуг гігієнічного характеру [73].

Широкого поширення у Франції набули заходи із освіти похилих людей. Університети третього віку в цій країні включають організацію просвітницьких та навчальних курсів із різних напрямків, творчих майстерень, тренінгових занять, курсове навчання за різними програмами та культурно-дозвіллеві форми творчої діяльності.

Цікавим є досвід організації дозвілля та роботи центрів догляду в Австралії. Коли літні люди вже не можуть повноцінно стежити за домашнім господарством і потребують допомоги у побуті, то вони продають своє житло і переселяються у спеціальні багатоквартирні будинки, так звані хостели. При цьому вони платять бонд – грошові кошти у вигляді застави.

У такому хостелі створюють умови, аби постояльці почувалися безпечно та спокійно, знайшли однодумців і спілкувалися за інтересами. Здійснюють побутове обслуговування, надають медичні послуги за потребами. Останнім часом австралійці для людей похилого віку почали займати підопічних корисною господарською діяльністю. Доволі популярними стали методи навчання Монтесорі. В Австралії довели, що методика значно сприяє поліпшенню здоров'я, зменшенню дози психотропних і седативних ліків та виключає телебачення, яке довго було основною формою розваги літніх людей.

Окрім допомоги соціальних працівників в організації дозвілля людей похилого віку в європейських країнах реалізуються різні благодійні проекти від імені громадських організацій, волонтерських рухів, самоорганізованих груп тих же пенсіонерів. Огляд результатів їх роботи та практичних порад також є актуальним, бо може створити нові напрямки для підвищення ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України.

У Португалії міською адміністрацією м Одивелаш поблизу Лісабона створено та діє музичний гурт «Banda Maior», що складається з 25 осіб віком від 55 до 86 років. Група виступає на фестивалях, у культурних центрах, буває на телебаченні і радіо. Проект створено з метою залучення людей літнього віку до творчого життя і щоб надати можливість різним поколінням працювати разом.

У Бельгії людей похилого віку залучають до різних соціальних акцій. Наприклад, до популярного арт-проекту вуличного в'язання «yarn bombing». Плетіння учасників прикрашали дерева міст Бельгії. Після виставки в'язані вироби зібрали і перетворили на ковдри для бездомних людей [63].

У Німеччині з 1998 року проводять національний конкурс «Відео поколінь». Проект включає фестивалі покази, майстер-класи та кіноподії для всіх поколінь. Учасниками можуть стати особи віком 50+.

У Франції успішно працює компанія з доставки обідів «Бабусині смаколики». Похилі за віком кулінари раз на тиждень чи частіше готують удома або на спільних кухнях. У рамках проекту похилі люди активно проводять своє дозвілля та заробляють кошти.

Отже, у закордонних практиках стаціонарні установи частіше допомагають людям похилого віку, які не можуть самі себе обслуговувати та доживають свій вік. Там частіше надаються медичні та соціально-побутові послуги. Дозвіллеві послуги є рідкісним явищем і частіше культурна робота проводиться волонтерами та громадськими організаціями. Також органи місцевої влади можуть сприяти створенню клубів по інтересах для літніх

людей. Особи похилого віку можуть і самостійно організувати для себе дозвілля поєднуючи його із заробітком. Отже, ми можемо запозичити для української системи геріатричних пансіонатів низку зарубіжних практик з організації дозвілля для людей похилого віку і на їх ґрунті визначити надалі перспективи підвищення ефективності дозвіллевих заходів.

3.3. Перспективи підвищення ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України

Проаналізувавши сучасний стан організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України, дослідивши закордонні практики надання дозвіллевих послуг людям літнього віку можна сформулювати наступні перспективи підвищення ефективності організації дозвілля людей похилого віку в українських геріатричних пансіонатах.

В першу чергу в геріатричних пансіонатах доцільно організувати дозвілля із врахуванням не тільки власних сил та ресурсів, а й сторонніх суб'єктів.

До організації та проведення концертів в установах стаціонарного типу для догляду за людьми похилого віку варто залучати працівників закладів культури, учнів та студентів профільних навчальних закладів. Для останніх досвід проведення концертів, виступів у межах закладу може бути організовано як виробничу практику. Це також дозволить розширити коло соціальних контактів літніх людей.

Для організації дозвілля можна запрошувати спеціалістів із соціальних служб, молодіжних центрів. Вони можуть завітати до геріатричного пансіонату із власним тренінговим заняттям, майстер-класом.

Такі тренінгові заняття можуть включати навчання корисним звичкам, правилам поведінки в неординарних ситуаціях. У полі уваги тренера також може бути контроль гніву або подолання депресії у пенсіонерів, їх емоційне розвантаження. Для тих людей похилого віку, що не вміють користуватися

технічними засобами, не знають як оформляти та подавати пакети документів, як звернутися до державних установ можна проводити відповідні курси із навчання за цими питаннями. Це додатково дозволить літнім людям підтримувати свій розумовий та фізичний стан.

Окрім культурно-масової роботи для підопічних геріатричного пансіонату доцільним є проведення просвітницьких заходів. До їх організації та проведення можна запросити студентів-практикантів із спеціальності «соціальна робота».

Для того, щоб особам похилого віку не було нудно щодня можна організувати змагання або конкурси, виконання завдань яких може тривати декілька днів. Наприклад, це може бути конкурс на найкреативніший доробок, на кращу пісню, на кращу вирощену рослину і т.д. Нагороди можуть бути чисто символічні – грамоти або подяки. Дані ініціативи дозволять забезпечити людям похилого віку потреби у визнанні, мотивації до діяльності, зберегти їх соціальну активність. Такі змагання можуть активізувати скритий потенціал пенсіонерів, дати їм можливість відчувати свої сили та повірити в себе.

Для осіб похилого віку, що ведуть спортивний спосіб життя можна влаштовувати турніри із тенісу, шахів та шашок, тощо. Основне завдання, що виконується вданому контексті – це підтримка психофізіологічного стану.

Окрім коротких поїздок до театрів та музеїв можна організовувати триваліші (до однієї доби) виїзди на екскурсійні об'єкти, на природу, на археологічні об'єкти, що є на території регіону.

Доцільним є і залучення осіб пенсійного віку до суспільно-корисної праці. Вони можуть виготовляти мистецькі вироби, кулінарні шедеври, приладдя та обладнання, що знадобиться їм самим для їх життєдіяльності. Частину виготовленого можна продати, а виручені кошти направити або на оплату послуг пансіонату або використати на свій розсуд.

Перспективним також напрямом підвищення ефективності організації дозвілля в геріатричних пансіонатах є залучення волонтерів та громадських організацій. Вони можуть перейняти на себе частину питань щодо проведення

культурної роботи, поповняти бібліотечний фонд, пропонувати варіанти проведення дозвілля, надавати за можливості безкоштовні квитки або транспорт для переїздів.

Загалом, перспективи підвищення ефективності організації дозвілля в геріатричних пансіонатах України наступні:

- розширення кола осіб, суб'єктів, які задіяні в організації дозвілля;
- збільшити перелік можливостей для проведення вільного часу;
- комбінувати заходи із дозвілля в середині закладу на виїзні;
- поєднувати відпочинок та навчання соціально значеними моделями поведінки;
- поєднувати відпочинок, хобі та заробіток власних коштів.

Головне завдання організації дозвілля в геріатричних пансіонатах це наповнити сірі будні підопічних яскравими емоціями, корисними навичками та активізувати потенціал людини. Усі дозвілєві заходи варто формувати ґрунтуючись на потребах та побажаннях осіб пенсійного віку.

Найперше завдання це організувати дозвілля так, щоб особи похилого віку мали змогу відчувати емоційне розвантаження, позбутися гніву, стресу, депресії, страху перед смертю.

Друге завдання організації дозвілля це активізувати приховані потенціальні ресурси старечого організму, не давати людині похилого віку повільно і в повній байдужості доживати свого віку.

Третє завдання організації дозвілля це вмотивувати людину до дії, показати їй, що вона потрібна суспільству і що вона має свою справу, своє місце і в такому віці.

Четверте завдання це дати людині поруч із відпочинком можливості для розвитку, заробітку, реалізації своїх талантів, самоактуалізації.

Отже, процес організації дозвілля в геріатричному пансіонаті може стати більш ефективним при врахуванні певних пріоритетів та напрямків вдосконалення. Також варто визначити потреби людини і відповідно обрати форми залучення її до дозвілля.

Таким чином, у практичному розділі роботи було взято за основу низку критерії ефективності організації дозвіллевих заходів і проаналізовано стан організації дозвілля в геріатричних пансіонатах України. Так, було розглянуто особливості організації дозвілля у Запорізькому, Київському, Житомирському, Полтавському, Івано-Франківському геріатричних пансіонатах. За результатами виявлені проблемні моменти.

Надалі було проведено вивчення особливостей організації дозвілля соціальними працівниками у зарубіжних країнах задля пошуку кращих позитивних практик, які можуть бути адаптовані під українські реалії. Було розглянуто особливості роботи як стаціонарних і напівстаціонарних закладів по догляду за пенсіонерами так і приклади роботи громадських організацій, волонтерських рухів.

Наприкінці було виокремлено пріоритетні напрямки вдосконалення та підвищення організації дозвілля в геріатричних пансіонатах України із врахуванням закордонного досвіду та проблем, які існують у закладах нині.

ВИСНОВКИ

У висновках до кваліфікаційної роботи варто зазначити наступне. Гіпотеза заявлена на початку дослідження була частково доведена. Організація та проведення заходів дозвілля мають проходити із врахуванням потреб та проблем осіб похилого віку.

В процесі вивчення стану наукової розробки з'ясовано, що проблеми людей похилого віку неодноразово ставали в центрі уваги багатьох дослідників та науковців. Ми розглянули наукові праці за тематикою старості, бо розуміння самого явища та проблем з котрими стикаються похилі люди підвищить рівень осмислення ефективності організації для них як побуту так і дозвілля. Окремо було проаналізовано наукові роботи із вивчення системи соціального захисту людей похилого віку, участі держави в підтримці старших осіб, основних програм допомоги, визначення потреб людей похилого віку та планування соціальних послуг, тощо.

Проаналізовано визначення ключових термінів дослідження. Перше поняття – «люди похилого віку». Вчені досі сперечаються відносно часу, коли можна вважати особу людиною похилого віку. Поняття «дозвілля» знайшло свою розширену характеристику в працях Ю. В. Білої. Дозвілля це необхідна частина життя будь-якої людини. Дозвілля це і час відпочинку, і сфера розвитку здібностей, реалізації інтересів, застосування знань у новій ситуації і вільне спілкування з іншими людьми. Останнє поняття дослідження це «соціальна робота». Соціальна робота є галуззю наукових знань і професійною діяльністю, спрямованою на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню. Додатково наведенні визначення термінів «діагностика» та «ефективність».

Керівними принципами роботи є детермінізм, об'єктивність, відповідність та додатковість. Окрім принципів для вивчення тих чи інших явищ, об'єктів необхідні методи. У науковому дослідженні провідними

методами пізнання стали: абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного, діалектичний, логічний, аналіз, синтез, індукція, дедукція. Окреме місце посів метод порівняння, що використовувався при діагностиці організації дозвілля похилих людей в геріатричних пансіонатах України та вивченні закордонного досвіду. Крім того, у дослідженні також частково застосовувалися логічний, аксіоматичний та гіпотетичний методи, ідеалізація, опис та формалізація.

Дослідження теоретичних основ ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах дало уявлення про специфіку процесу старіння, сутності положення людей похилого віку, їх потреби та інтереси, вікові зміни.

У літературі феномен старості та сутність становища похилих людей осмислюється у низці соціогеронтологічних теорій. Перш за все проблемами людей похилого віку є порушення їх фізичного здоров'я, викликане захворюваннями та зниженням рухової активності. Інша група проблем людей похилого віку викликані зміною їх статусу в суспільстві. У людини похилого віку відбуваються зміни і в її особистості, починається так зване «психічне старіння». Досить часто люди похилого віку відчують себе самотніми, навіть покинутими, що звісно, позначається на їхньому самопочутті, задоволеності життям. Особам похилого віку, що є самотніми та не можуть самостійно забезпечувати себе надається можливість соціального обслуговування в закладах стаціонарного перебування

Геріатричний пансіонат це стаціонарна інтернат на установа, де надається тимчасове або постійне проживання громадян похилого віку, ветеранів війни і праці, осіб з інвалідністю, які за станом здоров'я потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування. Влаштування до інтернату здійснюється згідно з путівкою, виданою особі структурними підрозділами з питань соціального захисту. Адміністрацією пансіонату укладається договір про надання соціальних послуг, у якому зазначаються права та обов'язки кожної із сторін, обсяг соціальних послуг, цілі та строк

надання послуг, вартість утримання осіб похилого віку в установі. Похилі люди і геріатричному пансіонаті додатково забезпечуються лікарськими засобами, технічними та іншими засобами і виробами медичного призначення за потреби.

Окремо проаналізовано методи та технології соціальної роботи з людьми похилого віку, інноваційні підходи до роботи в геріатричних установах.

Діагностика процесу організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах України на прикладі установ з різних областей показала, що здебільшого закладами надаються базові послуги з обслуговування мешканців. Організація дозвілля включає в себе обладнання кімнат для того, що мешканці пансіонату самостійно могли проводити там час за улюбленим заняттям, запрошення творчих колективів до установи, організацію працетерапії, накопичення бібліотечного фонду. Де інколи у пансіонатах створюються тренажерні зали, гуртки за інтересами, виїзні поїздки в музеї та театри. Рідким явищем є залучення волонтерів та молоді до організації культурної роботи.

Також варто зазначити, що були запропоновані критерії ефективності організації дозвілля в геріатричних пансіонатах, що мають стати керівними для розробки дозвіллєвих заходів.

У закордонній практиці стаціонарні установи частіше допомагають людям похилого віку, які не можуть самі себе обслуговувати та доживають свій вік. Там більше надаються медичні та соціально-побутові послуги. Дозвіллєві послуги є рідкісним явищем і частіше культурна робота проводиться волонтерами та громадськими організаціями. Також органи місцевої влади можуть сприяти створенню клубів по інтересах для літніх людей. Особи похилого віку можуть і самостійно організовувати для себе дозвілля поєднуючи його із заробітком.

Загалом було з'ясовано, що перспективи підвищення ефективності організації дозвілля в геріатричних пансіонатах України наступні: розширити коло осіб, суб'єктів, які задіяні в організації дозвілля; збільшити перелік

можливостей для проведення вільного часу; комбінувати заходи із дозвілля в середині закладу на виїзні; поєднувати відпочинок та навчання соціально значеним моделям поведінки; поєднувати відпочинок, хобі та заробіток власних коштів.

Головне завдання організації дозвілля в геріатричних пансіонатах це наповнити сірі будні підопічних яскравими емоціями, корисними навичками та активізувати потенціал людини. Усі дозвіллеві заходи варто формувати ґрунтуючись на потребах та побажаннях осіб пенсійного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Анциферова Л. И. Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности: учебное пособие по психологии старости. Самара: Изд. дом БАХРАХ-М, 2004. 492 с.
2. Архипова С. П. Роль освіти в інтеграції й участі людей літнього віку в житті суспільства. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 5 (288). Ч. I. 2014. С. 75–84.
3. Біла Ю. В. Сутність поняття "дозвілля" та "вільний час". URL: http://zw.ciit.zp.ua/index.php/%D0%A1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F_%22%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F%22_%D1%82%D0%B0_%22%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%87%D0%B0%D1%81%22,%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0_%D0%AE.%D0%92 (дата звернення: 27.11.2020).
4. Богданович В. Шляхи подолання демографічної кризи в умовах соціально-економічних трансформацій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2006. № 4. С. 207-214.
5. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллєзнавство: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
6. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
7. Визначення віку, з якого особа може вважатися особою похилого віку: огляд міжнародного досвіду та національні практики. URL: <https://www.prostir.ua/wpcontent/uploads/2018/12/%D0%9E%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83.pdf> (дата звернення: 27.11.2020).
8. Галіяш Н. Б. Характеристика основних соціальних проблем людей похилого віку. *Медсестринство*. 2012. № 1. С. 17 – 19.

9. Геріатричний пансіонат – дім чи установа?
 URL:<https://www.vezha.org/geriatrychnyj-pansionat-dim-chy-ustanova/> (дата звернення: 27.11.2020).

10. Гідна старість: світовий досвід. URL:<https://www.ukrinform.ua/amp/ru-bric-world/2035694-gidna-starist-svitovij-dosvid.html> (дата звернення: 27.11.2020).

11. Горецька О. Геронтопсихологія: навч. посіб. для студентів спеціальності 053 Психологія. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2017. 210 с.

12. Де німці живуть у старості і скільки це коштує.
 URL:<https://www.dw.com/uk/%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%96%D0%BC%D1%86%D1%96-%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D1%83%D1%82%D1%8C-%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%96%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%86%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D1%88%D1%82%D1%83%D1%94/a-51123767> (дата звернення: 27.11.2020).

13. Дзюбій Д. П. Підвищення ефективності соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах геріатричних пансіонатів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2010. № 2. С. 87-90.

14. Дідора М. Особливості ціннісних орієнтацій у людей похилого віку. *Психологія і суспільство*. 2011. № 1. С. 104-113.

15. Дім один на всіх. Як живеться підопічним франківського геріатричного пансіонату. URL: <https://report.if.ua/lyudy/dim-odyn-na-vsih-yak-zhyvetsya-pidopichnym-frankivskogo-geriatrychnogo-pansionatu-foto/> (дата звернення: 27.11.2020).

16. Житинська М. О. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування: дисертація...канд. пед. наук: 13.00.05/ Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 260 с.

17. Журавлева Т. П. Основы гериатрии: учебное пособие для студентов учреждений сред. проф. образования. Москва: ФОРУМ: ИНФРА, 2003. 271 с.
18. Запорізький гериатричний пансіонат – соціальний проєкт Запорізької обласної ради. URL:<https://www.zor.gov.ua/content/zaporizkyu-geriatrychnyy-pansionat-socialnyy-proyekt-zaporizkoyi-oblasnoyi-rady-yegor> (дата звернення: 27.11.2020).
19. Запорізький гериатричний пансіонат URL:<https://www.facebook.com/watch/?v=579804449271367>(дата звернення: 27.11.2020).
20. Запорізький гериатричний пансіонат. URL:<https://zor.gov.ua/komunalna-vlasnist/komunalna-ustanova-zaporizkyu-geriatrychnyy-pansionat-zaporizkoyi-oblasnoyi-rady>(дата звернення: 27.11.2020).
21. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
22. Зверева І. Д., Петрочко Ж. В. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації. Київ: Фенікс, 2007. 528 с.
23. Калініченко Т. І. Соціалізація осіб похилого віку в умовах гериатричного пансіонату. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць. Київ: Інститут психології. Р. С. Костюка АПН України, 2009. Т. 11. Частина I. С. 212–220.
24. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
25. Кіпень В. П. Люди поважного віку в Україні: потреби, цінності та взаємодія з органами влади. Вінниця: Видав. ФОП Дмитрієва С.О. 2019. 54 с.
26. Кизименко Л. Д., Бедна Л. М. Словник-довідник соціального працівника. URL: <http://ipp.lp.edu.ua/Library/004/004.html#e> (дата звернення: 27.11.2020).
27. Коленіченко Т. І. Технологія адаптації людей похилого віку до нових умов життєдіяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*.

Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2014. Вип. 18. С. 158-164.

28. Коленіченко Т. І., Душенюк М. В. Особливості діяльності державних та недержавних організацій у процесі підтримки людей похилого віку в Україні. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія.* 2016. № 2. С. 55-64.

29. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е. М. Лібанової. Київ: Український центр соціальних реформ, 2006. 138 с.

30. Кубіцький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: навч. посіб. 3-тє вид. доп. і перероб. Київ: Міленіум, 2015. 300 с.

31. Левчук Т. І. Державна організація соціальної роботи в США. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право.* 2012. № 3. С. 97-102.

32. Лібанова Е. Як подолати демографічну кризу. *Праця і зарплата.* 2007. № 12. С. 4-5.

33. Ліфарєва Н. В. Активізація людей похилого віку у культурно-дозвіллевій діяльності проекту «Університет третього віку». *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки.* 2012. № 4. С. 35-39.

34. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика): підручник. Київ: Каравела, 2011. 368 с.

35. Лукашевич М. П., Мигович І.І., Пінчук І.М. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2001. 236 с.

36. Мацкевич Ю. Р. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наукових праць.* Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. Вип. 2. С. 47-52.

37. Мінсоцполітики планує реформу геріатричних пансіонатів. URL:<https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-planuye-reformu-geriatrichnih-pansionativ> (дата звернення: 27.11.2020).
38. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. В. С. Антонюк, Л. Г. Полонський, В. І. Аверченков, Ю. А. Малахов. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. 277 с.
39. Метод «Аналіз документів». URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 27.11.2020).
40. Мокряк А. Г. Особливості соціалізації людей похилого віку в умовах інформаційного суспільства: соціально-педагогічний аспект URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-03/09magssa.pdf> (дата звернення: 27.11.2020).
41. Морщенок Т. С., Біляк О. М. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 1. С. 7-13.
42. Населення України. Імперативи демографічного старіння. Київ: ВД «АДЕФУкраїна», 2014. 288 с.
43. Овчарова, Л. М. Основні напрямки соціальної роботи з самотніми громадянами у центрах соціального обслуговування. *Соціальна робота. Соціологія: сб. статей XIII Междунар. научно-практ. конф. Мариуполь, 18-19 мая 2017 г.* Мариуполь: ГВУЗ «ПГТУ», 2017. С. 150–156.
44. Основы социальной работы. Учебник. / под ред. П. Д. Павленка. Москва, 2006. 337 с.
45. Павленок П. Д. Руднева Н. Я. Технології школи соціальної роботи з різними групами населення: навчальний посібник. Москва : ІНФРА 2009.
46. Палієнко О. А. Демографічна криза в Україні: шляхи її подолання. *Молодий вчений*. 2017. № 9.1. С. 133-136.

47. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 560 с.
48. Пансіонат для літніх людей. Комфортне життя цілком можливе. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/3072757-pansionat-dla-litnih-ludej-komfortne-zitta-cilkom-mozlive.html> (дата звернення: 27.11.2020).
49. Поглиблення депопуляції. *Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії*. Київ: Ін-т економіки НАН України, 2001. С. 350 – 366.
50. Позняк О. В., Шевчук П. Є. Демографічні перспективи України до 2060 року. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. № 1. С. 72-84.
51. Положення КУ «Запорізький геріатричний пансіонат». URL: <https://zor.gov.ua/sites/default/files/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%9A%D0%A3%20%20%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%93%D0%9F.doc> (дата звернення: 27.11.2020).
52. Попович А. М., Сопко Р. І. Потреби людей похилого віку та планування соціальних послуг. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2011. Вип. 20. С. 110–113.
53. Порсевн Х. О. Психічні особливості ціннісних орієнтацій людей похилого віку. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 3–4. С. 131–141.
54. Принципы Организации Объединенных Наций в отношении пожилых людей. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/oloprinc.shtml (дата звернення: 27.11.2020).
55. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/laws/74-1058-iv.html> (дата звернення: 27.11.2020).
56. Сопко Р. І. Здорове старіння і потреби людей похилого віку в умовах деприваційної бідності. *Вісник Харківського національного університету ім.*

В.Н.Каразіна. Серія: соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. Вип. 40, 2018. 115-119 с.

57. Сопко Р. І. Потреби людей похилого віку: теоретико-методологічні підходи до дослідження і проблеми реалізації. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Соціологія. 2014. Т. 244, Вип. 232. С. 115-119.*

58. Сопко Р. І. Становище людей похилого віку в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія: Соціологічна. 2013. Вип. 7. С. 298-305.*

59. Сопко Р. Потреби людей похилого віку (на прикладі проекту «Домашня опіка» благодійного фонду «Карітас»). *Соціологічні студії. 2017. № 1. С. 51-57.*

60. Соціальна робота с пожилыми людьми за рубежом. URL: <http://www.veteranrb.ru/archives/875>(дата звернення: 27.11.2020).

61. Соціальна робота/ за ред. В. Андрущенко, М. Лукашевича: 7 ч. ч. II. Київ: ДЦССМ, 2002. 215 с.

62. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. URL: <https://subject.com.ua/sociology/dict/114.html>(дата звернення: 27.11.2020).

63. Старість на радість: як у Європі повертають пенсіонерів до активного життя. URL:<http://ufra.com.ua/podiyi/872-tretyi-vik.html>(дата звернення: 27.11.2020).

64. Терещук В. М. Депопуляція та старіння населення у соціально-економічному контексті. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_1/zmist.files/_22.pdf (дата звернення: 27.11.2020).

65. Терещенко І. І. Наумець А. М. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах сучасної України. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб.наук.праць. 2011. № 3 (11). С. 113–117.*

66. Типове положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та інвалідів, геріатричний пансіонат, пансіонат для ветеранів війни і праці. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0066-02> (дата звернення: 27.11.2020).

67. Тополь О. В. Теоретичний аналіз дослідження старості: соціологічний підхід. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 34. С. 145-153.
68. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика. Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
69. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми. Учебное пособие. 2-е изд. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. 296 с.
70. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.
71. Чайковська В. В. Допомога вдома особам похилого віку: форми і методи (огляд літератури). *Проблеми старения и долголетия*. 2017. Т. 26, № 1-2. С. 72-105.
72. Чим живе геріатричний пансіонат на Житомирщині. URL:<http://silске.org/novunu/3466-chim-zhive-geriatrichniy-pansionat.html> (дата звернення: 27.11.2020).
73. Шахгусейнова, Т. Т. Порівняльний аналіз організації соціальної роботи з самотніми людьми похилого віку у Німеччині, Франції та Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наук. праць / ДВНЗ «ПДТУ»*. Маріуполь, 2018. Вип. 1. С. 137–141.
74. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
75. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2016. 151 с.
76. Шишкіна Є. К., Носирєв О. О. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2014. 200 с.
77. Яковишин, Р. Я. Соціальна робота як система професійної добродійної діяльності соціального працівника (соціального педагога). *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка*. 2013. Вип. 2. С. 145–152.

78. Якубова Л. А., Труш Н. П. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2015. Вип. 36. С. 209-211.

79. Geriatric Social Work: 2020's Guide to Social Work for Older Adults. URL: <https://www.onlinemswprograms.com/careers/geriatric-social-work-elderly/>(дата звернення: 27.11.2020).

80. Responsibilities of Social Workers in Elderly Homes. URL: <https://work.chron.com/assisted-living-admission-supervisor-job-description-20248.html>(дата звернення: 27.11.2020).

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Анісімов Микола Сергійович, студент 2 курсу магістратури, форми навчання денної, факультету соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», адреса електронної пошти anisimovmikola@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Діагностика ефективності організації дозвілля людей похилого віку в геріатричних пансіонатах» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Анісімов М.С.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Маловічко О.В.